

NEBOJ SA STARKÁ A STARKÝ, ZVLÁDNEME TO!

MEDZIGENERAČNÉ UČENIE

fénix
detská
organizácia

KTO BY NEPOZNAL SLOVENSKÚ ĽUDOVÚ ROZPRÁVKU
„O TROCH GROŠOCH“? . . .

„MÁM TRI GROŠE NA DEŇ.“

„TRI GROŠE?“ ZADIVIL SA KRÁĽ.

„AKO MÔŽEŠ VYŽIŤ Z TROCH GROŠOV NA DEŇ?“

„KEBY VYŽIŤ, KRÁĽ MÔJ. JA Z TÝCH TROCH GROŠOV JEDEN VRACIAM,
DRUHÝ POŽIČIAVAM A IBA Z TOHO TRETIEHO ŽIJEM.“ . . .

„MÁM STARUČKÉHO OTCA, KTORÝ UŽ NEVLÁDZE ROBIŤ. JEMU DÁVAM
PRVÝ GROŠ Z VĎAKY ZA TO, ŽE SA O MŇA STARAL, KEĎ SOM BOL MALÝ
A VYCHOVAL MA.

MÁM MALÉHO SYNA, PRE NEHO JE DRUHÝ GROŠ. STARÁM SA O NEHO A ON
SA POSTARÁ O MŇA, KEĎ BUDEM STARÝ A NEVLÁDNY.

NO A TRETÍ GROŠ JE PRE MŇA, IBA Z TOHO JEDNÉHO ŽIJEM, KRÁĽ MÔJ.“

PONAUCENIE, KTORÉ VYPLÝVA ZO STAREJ SLOVENSKEJ ĽUDOVEJ ROZPRÁV-
KY, SME PRENIESLI DO REÁLNEHO ŽIVOTA.

PRÍŠIEL ČAS SPLÁCAŤ

Pandémia COVID - 19, ktorá postihla celý svet, na Slovensku prepukla v marci 2020. Nastalo obdobie neistoty, obáv o zdravie naše, aj našich blízkych. Vírus, ktorý sa tu objavil, nezažili ani naši starí a prastarí rodičia, a môžeme povedať, že si prežili ťažké vojnové a hladové obdobia. Práve v tomto období, keď sme sa nemohli s nikým stretávať preto, aby sme chránili svoje zdravie a aj zdravie rodiny, každý ostal doma. Áno doma. Bez návštev. Na nákup sa chodilo vo vyhradenú hodinu, v predajni mohol byť počet ľudí prepočítaný na metre štvorcové, všetko akoby sa spomalilo... Ľudia sa prestali ponáhľať, pretože sa udelilo pracovné voľno, alebo homeoffice pre ľudí, ktorí mohli prácu vykonávať aj z domu.

Odvtedy bolo všetko inak. Akoby sa úplne zastavil čas. Zatvorili sa kiná, divadlá, reštaurácie, domovy sociálnych služieb sa zatvorili na sto zámkov, v nemocniciach reprofilizovali oddelenia, stíchli školy, škôlky. Z mám sa zo dňa na deň stali učiteľky, vychovávateľky, kuchárky, upratovačky, práčky. Nastalo obdobie, kedy si rodičia našli viac času na svoje deti, manželky vypekali koláče, stihli si umyť okná a všetok čas trávil doma s rodinou.

Nemohli sme sa stretávať so svojou rodinou, ísť do práce. Bol nedostatok ochranných rúšok, jednorazových rukavíc, dezinfekčných prostriedkov, antibakteriálnych gélov. Ľudia nakupovali vo väčšom množstve ako inokedy. Bola to nová situácia a všetci sa báli akéhokoľvek kontaktu.

Ústredný krízový štáb vyzýval všetkých: „Ostaňte doma a buďte zodpovední!“

A tak zo dňa na deň zostali naši starkí osamotení, izolovaní od svojich rodín, bez objatia svojich milovaných vnúčat. Odkázaní na štyri steny svojho bytu, na donášku potravín, na obrazovku televízora, na hlas zo svojho rádia. Chránili tak seba i svojich blízkych.

V DO FÉNIX sme hľadali spôsob, ako vyplniť chvíle samoty, ako starkých potešiť, ako byť s nimi v pravidelnom kontakte. Rozmýšľali sme a našli sme spôsob, ako zahnať pochmúrne myšlienky a pocit neistoty .

Opäť nám prišla na pomoc rozprávka O troch grošoch. Čo tak investovať Prvý groš!

„Mám staručkého otca, ktorý už nevládze robiť. Jemu dávam prvý groš z vďaky za to, že sa o mňa staral, keď som bol malý a vychoval ma.“

Na každom z nás je rukopis starých rodičov. Od útleho detstva nám zverovali svoje malé tajomstvá, sem - tam nás rozmaznávali, sem - tam sme dostali po zadku, učili nás skrátka žiť. Každý podľa svojich síl a možností. Zvierali našu malú rúčku, kráčali s nami životom a delia sa o všetko, čo majú, až....

16. marec 2020 sa pokúsil preťať toto silné puto. Starkých ruky zostali prázdne a nám zostávalo len telefonické spojenie. Vyšším štádiom kontaktu bol videohovor. Na pomoc prišiel projekt: „Neboj sa starká, starký, zvládneme to!“

PROJEKT - NEBOJ SA STARKÁ, STARKÝ, ZVLÁDNEME TO!

Od myšlienky k činom nebolo ďaleko a na svete bola výzva.

Neboj sa starká, zvládneme to!

Neboj sa starký, zvládneme to!

Aj Tvoji starí rodičia sú smutní, že sa nemôžete stretávať?
Chýba im Tvoje objatie, Tvoja blízkosť a možno aj to Tvoje večné
brblanie?

Ak si myslíš, že by im pomohlo rozptýlenie, prihláste sa spoločne
do programu:

Neboj sa starká / starký/, zvládneme to!

Doteraz sa o Teba starali Tvoji starí rodičia, teraz sa postaráš Ty
o nich. Zaženieš ich chmúrne myšlienky a pomôžeš im trochu si
zaspomínať.

Ty budeš starých rodičov kontrolovať, Ty budeš s nimi
komunikovať a Ty budeš ten, kto ich posunie dopredu.

Tvoji starí rodičia prídu na iné myšlienky a Ty im pomôžeš
prekonať chvíle bez rodiny a bez sociálnych kontaktov.

Do programu sa môžu zapojiť Tvoji starí rodičia aj spoločne a tak
si spoločne zaspomínajú.

Ako na to?

1. Prihlás svoju starkú alebo starkého do programu. Stačí napísať mail na adresu fenix@do-fenix.sk, v ktorom uvedieš meno, priezvisko, vek svojich starkých a mailový, alebo telefonický kontakt.
2. Tvojmu starému rodičovi zašleme témy, ktorým sa môže venovať. Spolu sa zamyslíte nad tým, čo by sa im najviac páčilo a čo by si chcel/a podrobnejšie vedieť o svojich starých rodičoch.

3. Tvojou úlohou bude „dohliadať“, aby starí rodičia danú tému spracovali. Okrem toho napíšeš, prečo si prihlásil do programu svojho starého rodiča.
4. Oba príspevky spoločne pošlete prostredníctvom mailu k nám.
5. Stanete sa tak spolutvorcami publikácie o medzigeneračnom učení. Môžete nám ponúknuť i názov, každý dobrý nápad oceníme.

Čo ak sa vaši starí rodičia nekamarátia s počítačom?

Pošlite nám ich korešpondenčnú adresu, my im pošleme zápisník, do ktorého budú všetko zapisovať. Potom nám ho jednoducho pošlete späť a my sa postaráme o to, aby sa dostal do tých najsprávnejších rúk.

Najkrajšie príspevky odmeníme spoločenskou hrou „**Ako to bolo kedysi?**“ ktorú si spoločne všetci zahráte pri prvom spoločnom stretnutí.

O čo hráš v tomto programe Ty?

Každý, kto svojho starého rodiča zapojí do programu, získa vrecko s logom Fénixu .

Na prihlášky čakáme na mailovej adrese **fenix@do-fenix.sk** do 20. 4. 2020.

Podporili nás aj naši zahraniční partneri z Českej republiky - RADAMBUK, ktorí tiež prispeli spomienkami a myšlienkami svojich starých rodičov.

<https://www.do-fenix.sk/wp-content/uploads/2020/05/Neboj-babičko-dědečku-zvládneme-to.pdf>

Aby sa pri rozhovore so starými rodičmi na nič nezabudlo, ponúkli sme zoznam tém, ktorými sa pri spomínaní mohli naši starí rodičia inšpirovať.

Moje detstvo

- Takto sme sa hrávali
- Toto boli naše hračky
- Moje záľuby včera a dnes

Tradiície:

- Zvyky na Veľkú noc
- Zvyky na Jána
- Zvyky na hody
- Zvyky na Vianoce

Škola

- Moje štúdiá
- Predmety v našej škole
- Oblúbený predmet
- Môj prvý učiteľ/ učiteľka
- Spolužiáci
- Trieda a lavice
- Kariéra
- Skončil som školu a...
- Moje prvé zamestnanie
- Zamestnanie, ktoré ma najviac napĺňalo
- Moji kolegovia, kolegyne

Rodina

- Ako sme sa s dedkom/ babkou zoznámili
- A bola svadba
- Deti – naša radosť
- Ako sme vyberali mená pre naše deti
- Priviedol/la si partnera
- Najkrajší deň v mojom živote
- Ako sme si vybrali spoločné bývanie

Moja obec

- Naši susedia
- Najvýznamnejšia budova
- Najvýznamnejšie udalosti v obci
- Varím, variš, varíme
- Kto ma naučil variť
- Najoblúbenejšie recepty
- Bylinky
- Záhradka a dom
- Jarné práce – čo a kedy
- Leto v záhrade
- Jesenné práce
- Ako uskladniť ovocie a zeleninu
- Bytové záhradky
- Pestujeme kvety v byte
- Môj balkón, moja terasa
- Volná téma

Do projektu sa zapojilo 21 dvojíc (vnúča a starý rodič), s ktorými sme pracovali v priebehu 2 mesiacov. Pravidelne sme ich mailom či telefonicky kontaktovali, poskytovali sme psychickú podporu a pomáhali sme im prekonať samotu.

PRVÝ MAIL

Dobrý deň,

Všade okolo nás sa spomalil život, každý sleduje správy, internet a hľadá nové informácie, ktoré už novými ani nie sú a nepridajú nám na dobrej nálade. Z každej strany počujeme: Buďte zodpovední, zostaňte doma! Osobný kontakt je obmedzený, nemôžeme sa stretávať. A tak vznikol priestor na to, aby sme si zaspomínali, svoje spomienky a múdre rady dali na papier a ponúkli ich mladým v podobe pripravovanej knižôčky. Ako to bolo kedysi? Kto bude jej autorom? Samozrejme, všetci tí, ktorí chcú odovzdať svoje vedomosti a zručnosti svojim deťom, vnúčatám a pravnúčatám, teda aj Vy, pani Frankovičová J.

Prihlásili ste sa do projektu – Neboj sa starká/ý, zvládneme to!

Vyberte spolu s vnučkou, vnukom 4 témy (8 ich nájdete v prílohe), prediskutujte ich a zamyslite sa nad tým, ktorá téma by bola pre Vašu vnučku, vnuka najužitočnejšia, najzaujímavejšia. Spoločne ju spracujte. Odmenou Vám bude spoločenská hra „Ako to bolo kedysi?“, ktorú si zahráte hneď, ako to bude možné. Váš príbeh, návod, múdrosť čakáme do 30. mája 2020. Privítame aj fotografie, kresby, návody, skrátka všetko, čo nás vie a má chuť starká naučiť.

Ďakujeme veľmi pekne a prajeme Vám veľa trpezlivosti a tvorivých nápadov.

DRUHÝ MAIL

Dobrý deň,

Uplynulo 14 dní od našej komunikácie a mne je za Vami už smutno. Veľmi by som chcela vedieť, ako ste sa zhostili svojej úlohy, či ste si už témy, na ktorých budete pracovať vybrali, či Vám Vaše vnúčatko pomáha. Nezabudnite popri písaní vykonávať aj telesnú aktivitu.

Aby sa Vám ľahšie pracovalo, pripravili sme pre Vás balíček, ktorý Vám príde poštou.

Nájdete v ňom cviky na precvičenie dolných končatín, DVD s cvikmi na chrbát. Nezabudli sme Vám pribaliť aj rúška. (DVD bolo zostavené v spolupráci s fyzioterapeutom)

Menšie rúško a darček posielame aj Vášmu vnúčatku.

TRETÍ MAIL

Dobrý deň,

Od nášho posledného kontaktu uplynuli dva týždne a my stále na Vás myslíme. Dúfam, že ste si podľa našich návodov poriadne zacvičili a po užitočnom potrápení tela ste potrápili aj svoju myseľ.

Niektorí z vás nám poslali fotografie svojich prác a tak navnadili aj ostatných, že sa k nám pridali i priatelia z Čiech. Rada detí a mládeže českobudějovického kraja spolupracuje s nami na tomto peknom projekte a vyhlásila projekt Neboj babičko, dědečku, zvládneme to! Nájdete ho aj na našom webe <https://www.do-fenix.sk/2020/05/realizacia-projektu-s-kolegami-z-ceskej-republiky-radambuk/>, alebo v prílohe.

Dnes sme Vám poštou poslali opäť obálku, v ktorej nájdete tentokrát materiál na precvičenie svojej pamäte. Materiály vypracovala Slovenská Alzheimerova spoločnosť, ale poslúži aj nám.

Samozrejme, že sme Vám pribalili aj rúško. Tých nikdy nie je dost' :)

Prajem Vám pohodu pri písaní a dúfam, že všetky spomienky uložíte pekne na papier (alebo do počítača), aby sme sa mohli pochváliť Vašimi spomienkami prostredníctvom pripravovanej publikácie.

Prajem pekný deň

Výsledky práce vnúcat a starých rodičov nenechali na seba dlho čakať. Diplomy a spoločenská hra „Ako to bolo kedysi?“, našli svojich majiteľov už koncom mája. Mali sme dostatok materiálu na to, aby mohla vzniknúť publikácia: „**Neboj sa starká, neboj sa starký, zvládneme to!**“ (Medzigeneračné učenie)

V publikácii sú zachytené životné príbehy, ktoré nám prerozprávali starí rodičia. Miesto a osoby sme zmenili tak, aby bolo zachované súkromie.

KEĎ STARKÍ SPOMÍNajú

SPOZNALI SME SA V TANEČNEJ

Narodil som sa v roku 1949. Žili sme v malej dedine. Moje detstvo bolo ako každé iné v tej dobe. Žilo sa skromnejšie, ľudia si viac všetko vážili. Mal som na dedine veľa dobrých kamarátov, s ktorými sme chodili spolu do školy. Školu som mal veľmi rád a možno aj preto, že to bolo miesto, kde sme si aj oddýchli. Môj najobľúbenejší predmet bola hudobná výchova. Už ako malý chlapec som sa učil hrať na trúbku a ostalo mi to dodnes. Ešte teraz v mojich 71 rokoch si rád zahrám a v spomienkach sa vraciam do minulých dní. Spomínam si, že som mal jeden úraz, keď som chodil do prvej triedy na základnej škole. Bola zima a hrali sme sa s kamarátmi snehovú vojnu. V tej dobe bolo snehu neúrekom. Začali sme po sebe hádzať kopy snehu. Stál som na obrovskej kope snehu a tým, ako som sa posúval bližšie a bližšie ku kraju, tak som zrazu spadol. Rozsypali sa mi všetky veci, ktoré som so sebou mal, vysypala sa celá školská taška aj s knižkami. To, že som spadol a veci sa rozleteli, nebolo až také zlé, ale problém nastal, keď som spadol na tehlu, ktorá bola prikrytá snehovou pokrývkou. Bol to tvrdý pád. Prebral som sa až na bolesť, ktorú som cítil. Bola to bolesť zlomeného zápästia. Zlomenina sa našťastie rýchlo zahojila a dnes si na túto príhodu a kamarátov spomínam s úsmevom na perách.

Veľmi rád spomínam na môjho nebohého ocka, ktorý bol veľmi dobrým kováčom. Mal som obrovskú radosť, keď som mu ako dieťa mohol pomáhať. Mali sme dohodu, že keď potreboval s niečím pomôcť, tak zaklopal na okienko, ktoré bolo pri dielni a ja som vždy s radosťou pribehol. Ako roky plynuli, vyrástol som a tiež som sa priučil remeslu. Veď som mal najlepšieho učiteľa. Ocino bol veľmi dobrý učiteľ a boli sme

zohraná dvojka, no nikdy som sa mu v jeho skúsenostiach nevyrovnal. Bol jedinečný. Bol to veľmi dobrý človek, ktorý ma do života veľa naučil.

Ako som rástol a skončil školu, nastal čas hľadať si manželku. Keď som mal 16 rokov, spoznal som krásnu dievku Jarku. Bol som vášnivý tanečník rovnako ako Jarka. Oba sa prihlásili do tanečného kurzu, no ani jeden z nás netušil, že sa tu spoznáme. Zvykom bolo, že sa tancovala pánska volenka. Každý mládenec si pozval do tanca jednu ženu. Ja som si šiel pre krásnu dievku, teraz už moju manželku Jarku. Po pár hodinách sme mali už prvé rande. Keď som mal 21 rokov, bola svadba a o rok nato som prežil najkrajší deň v mojom živote, keď sa nám narodil náš prvý syn Jarko. Meno sme mu vybrali po dedkovi Jaroslavovi. Neskôr sme mali ešte ďalších dvoch synov. Deti po mne zdedili hudobný sluch a teraz aj ich deti, teda moje vnúčatka, sú muzikanti. Mám vnúčatka, ktoré tiež hrajú na gitaru, husle, ale aj spievajú. Je to pre nás s manželkou veľké potešenie, keď vidíme aké máme šikovné deti a vnúčatá. Máme troch chlapcov a tri dievčatá a keď ich počujem hrať spolu, tak je to pre mňa neopísateľný pocit šťastia.

DOMČEK NA KRAJI LESA

Mala som to šťastie, že som vyrastala so svojimi starými rodičmi na neobvykle malebnom mieste - na okraji Kyjeva. Dvor bol podľa štandardov toho, ale i dnešného obdobia obrovský - 30 árov oploteného starého lesa, prevažne dubového. Borovic bolo málo, ale spomínam si na orgován, jarabinu a lipu veľkolistú - obrovskú a mocnú, z ktorej sme oberali kvety a varili si lipový čaj. Na tomto pozemku nemohlo už nič viac vyrásť, pretože lipa a duby potrebovali veľa živín z pôdy.

Nebola to obyčajná dedina. Bola to dedina s piatimi podnikmi. Bola tu slušná škola, táborová základňa, Dom umelcov. Spomínam si na krásny

upravený park, vzdialený iba tri minúty od domu, ktorý je žiaľ teraz zaplavený. V tomto parku ma mama zvykla kočkovať. Raz sa stalo, že ma tu zabudla. Mama bola poetická, romantická duša a očividne vtedy snívala.

Náš dom bol pravdepodobne jedným z najneobvyklejších domov v tejto oblasti. Bol postavený na prelome storočia ako letná chata pre manažéra železnice. Stropy boli vysoké, rovnako ako okná, bola tu samostatná jedáleň. V každej izbe nechýbal krb. Keď som bola úplne malá, jeden krb rozobrali. Spomínam si, ako moja mama starostlivo a vážne vyberala odtiene farby na jeho obnovenie. Snažila sa, aby bolo všetko v poriadku, aj keď v tom čase skutočne ničoho nebolo.

Na jeseň sme zbierali listy, namáčali sme ich do roztaveného parafínu a farbili sme dom. Všeobecne to bolo všetko krásne. Mama prestavovala nábytok aj kvôli malej drobnosti aj sto krát, kým pre ňu nenašla vhodné miesto. Na stenách (aj keď to bol zvyk) sme nemali žiadne koberce (iba v jednej zo spální), žiadne ryby, vtáky, ale bolo tam veľa kníh. Celé zväzky predplatných časopisov usporiadaných podľa ročníkov. A ja som mohla vyliezť do podkrovia, vypnúť a na nič nemyslieť. Tam tak všetko voňalo... Bolo to neopísateľné.

Obrus v jedálni menila babička každý deň, ale keď v dome začala gazdovať moja mama, objavil sa naraz umelohmotný obrus. Žili sme v určitom rytme, v tradíciách. Dedko pracoval až do 74 rokov. Vstával skoro ráno, zametal chodníky, posypal ich pieskom. Každý deň od rána do noci počúval „zvuky“ v okolí. Nakupoval všetko, čo sme potrebovali a nosil jedlo pre celú rodinu. Babička varila veľa chutného jedla. Vyrastala som na dobrej, zdravej a vyváženej strave. Nepamätám si žiadne „jednoduché“ jedlá. Rozhodne nie iba cestoviny a zemiaky, alebo ako v dnešnej dobe polotovary.

A moja mama? Ona si všetko veľmi rada zariadila podľa seba. Pamätám si, keď som mala asi tri roky, ako som rukami jedávala jahody a zapíjala ich mliekom na záhrade pod tou krásnou obrovskou lipou.

Život sa opakuje, len nie s nami. Aj pre moju vnučku už rastú „jahody v záhrade.“ Pri ich konzumovaní si však vyberá obrúsok. Bez obrúska ani na krok! Všetko musí byť krásne, chutné, úžasné. Tak, ako v byte, kde žije. Moja úžasná nevesta Anyuta a môj syn a ich dcéra. Všetky moje deti vedú náročný život. Samozrejme, vychádzajú zo svojich možností.

V týchto ťažkých časoch, keď ľudia nemajú príjem a strácajú prácu, syn robí rekonštrukciu prízemnia, natiera výťah atď. (bez diskusie so správcom bytu, bez povolenia susedov, ktorí sú možno spokojní so svojim životom i tak.)

V myšlienkach porovnávam, keď to bolo u nás naozaj zlé, keď sme nemali peniaze a pokazil sa výťah, ja som ho jednoducho odstavila, priskrutkovala, ale pripravovala som sa na Veľkú noc a celkom určite som všetko vymaľovala, upratala, vyzdobila.

Sami si vytvárame svet okolo seba. Alebo sa uspokojíme s danou situáciou. Je to naša voľba.

NARODILA SOM SA VO FRANCÚZSKU

Narodila som sa vo Francúzsku na farme v roku 1930 v Chappell Chaalis. Farma bola v okrese Oises, vzdialená od Paríža približne 40 km. Žili sme tam u manželov, ktorým sa moji rodičia starali o domácnosť, zvieratá a záhradu. Vyrastala som tu s o dva roky starším bratom a s farmárovým synom Jean Claude, ktorý bol o dva roky mladší. Spomínam si, že tam boli dve veľké záhrady. Na jednej z nich ocino postavil veľkú drevenicu. Tam sme sa hrávali s autami, s kuchynkou, čo bola krabička, v ktorej boli riady. Farmárova žena nás občas brávala na výlet do mesta Seenlis, kde sme kupovali slaninku, fazulku a popri tom nám vždy kúpila aj cukríky. Keď sme mali asi sedem rokov, kúpila farmárova žena somáríka, na ktorom sme sa vozili a zabávali. Mali tiež pestúнку, s ktorou sme chodili k nej domov na somáríkovi. Na farme sa choval dobytok tak, ako inde. Chovali tam kravy, somáríka a kone, na ktorých sa vozili potrebné veci na farmu, sliepky, kačice, holuby a mnoho ďalších zvierat. Mali tiež záhradníka, ktorý pestoval zeleninu a kvety a staral sa o to, aby záhrada bola vždy pekne upravená.

Do školy som nastúpila ako sedem ročná aj s mojím starším bratom. Navštevovali sme Francúzsku štátnu školu dva a pol roka. Mala som najlepšiu kamarátku Rézku, s ktorou sme potom v roku 1940 odcestovali spolu s rodinami na Slovensko. Do školy sme chodili na bicykloch. Učili sme sa francúzštinu, matematiku, zemepis, dejepis, spev, telocvik. Najradšej som mala francúzštinu, lebo som sa čo najlepšie chcela naučiť jazyk. Veľmi ma bavil spev a neustále som si niečo vyspevovala. V škole sme často spievali túto pesničku:

*„Frère Jacques, Frère Jacques, Dormez-vous? Dormez-vous?
Sonnez les matines! Sonnez les matines!
Ding, dang, dong. Ding, dang, dong.“*

V lete roku 1940 prechádzalo cez Francúzsko nemecké vojsko, tak nás evakovali až za Paríž. Boli sme evakuovaní na jednej strane rieky za mostom. Všetci sme tam boli v bezpečí, lebo most vyhodili do vzduchu. Nemecké vojsko sa k nám nemohlo priblížiť. Cestovali sme na traktore, ktorý sme mali na farme. Boli sme tam v bezpečí, prečkali sme vojnu a potom sme sa vrátili približne po týždni naspäť na farmu. Keď sme sa vrátili, bolo všetko vyrabované. Pomerne rýchlo sa to dalo do poriadku a žili sme ďalej. Na jeseň v tom istom roku povolili, že sa cudzinci môžu vrátiť domov. My sme s rodičmi odišli v zime pred Vianocami, mala som vtedy 10 rokov. Cestovali sme vlakom ja, rodičia, brat a išli s nami aj iné rodiny. Vrátili sme sa ku starkej z otcovej strany. Rodičia tu postavili dom a žijeme v tejto dedinke dodnes.

Život išiel ďalej a ja som nastúpila do školy. Bola som už tretiačka. Vedela som čítať, písať, ale nie až tak dobre, preto ma doučoval pán učiteľ z vedľajšej dediny. Bola tu veľká chudoba oproti Francúzsku. Lavice boli dlhé, drevené a sedeli sme v nich po 5 detí. Mali sme pláténé tašky a písali sme atramentom. Vychodila som školu do 8 triedy a ako 15 ročná som ostala doma pomáhať. Rodičia boli poľnohospodári, pracovali sme na poliach. Pestovali sme konope. Vyrábali sme z toho priadzu, z ktorej sme utkali plátno. Následne sme vyrábali vrecia, plachty, uteráky a servítky. Tiež sa pestovala zelenina, zemiaky, pšenica a mali sme aj dve kravy, takže sme mali dostatok masla i mlieka.

Prvé moje zamestnanie bolo na družstve v rastlinnej výrobe. Pracovala som na poliach. Po niekoľkých rokoch som išla pracovať do vedľajšieho mesta do strojárskych fabriky, kde som upratovala kancelárie. Pracovala som tu viac ako 13 rokov.

So starkým sme sa zoznámili na Mikulášskom večierku. Chodil mi

vyklopkávať na okno. Stretávali sme sa pred domom. Starký bol veľmi vytrvalý, pretože mi chodil asi 3 roky kurizovať. Vydávala som sa v roku 1949 ako 19 ročná. Mali sme približne 50 hostí a svadba trvala tri dni od piatku do nedele. V piatok chodili s česťou. To boli dary (koláče, radostník, obedová súprava, periny, obrazy), v sobotu sa všetko pripravovalo na nedeľný sobáš a v nedeľu nás do kostola vyprevádzala cigánska hudba.

Najkrajšie dni v živote pre mňa boli tie, keď sa nám narodili dve zdravé deti, ktoré sme veľmi dobre vychovali. Prvorodenému synovi sme vybrali meno podľa toho, že aj u susedov mali menovca a veľmi sa nám s manželom to meno páčilo. Meno pre dcéru som vybrala podľa ľubozvučnosti mena. Ale obe deti mali mená začínajúce písmenom V. Teraz už mám aj tri vnúčatá a jedno pravnúčatko, ktoré robí celej rodine radosť.

Zvyky sme mali tak povediac podobné tým, ktoré sú dodnes zaužívané. Počas fašiangov chodil hudobný sprievod po dedine. Pristavili sa pri dome, zahráli nám, zatancovali a zaspievali a my sme im za to dali vypiť a obdarili sme ich slaninou a inými dobrotami, ktoré gazdinky pripravili.

Na 1. mája postavili chlapci každej slobodnej dievke v dedine máj. Bol to znak toho, že srdce milej je ešte voľné. Spomínam si, že keď sme boli vo Francúzsku, tak na Veľkú noc pani domu schovala sladkosti po celej záhrade a my sme ich potom všetky hľadali. Bola to veľká zábava. Na Veľký piatok sme sa ráno išli umývať na potok, aby sme mali pekné dlhé vlasy a zdravú pleť.

Variť som sa naučila pri mame. Piekli sme si v peci chlieb. Mlieko, tvaroh a maslo sme mali od kráv. Zeleninu a zemiaky sme si vypestovali v záhradke. Chovali sme tiež husi, z ktorých sme mali perie do perín.

Chovali sme aj prasce, z ktorých sme robili zabíjačku, aj sliepky na vajíčka. Ak sme mali všetkého dostatok, tak som chodila na trh predávať vajíčka, vykrmené husi, ale aj maslo. Chodili sme zbierať kvety z lipy, ktoré sme si vysušili a v chorobe sme si varili čaj. Zbierali sme tiež trezalku, materinu dúšku a repík, ktoré mali lepší účinok ako lieky. Všetky bylinky sme vysušili a keď sme boli chorí, tak sme pili čaj, alebo sme si robili obklady. Dodnes v lete veľmi rada zaváram čerešne, strúčky fazulky, uhorky, slivky a varím aj malinový, ríbezľový a jahodový lekvár.

Veľkú radosť mi stále robí záhradka. Na jar si pripravím zem do debničky a v marci sadím aksamietnice. V pivnici mám uskladnené korene chryzantém, ktoré sa v marci vyložia von, aby vyhнали výhonky. Potom sa v máji sadia do záhonu, aby do jesene narástli a pekne zakvitli. Tiež pestujem muškáty. Na jeseň, keď ich treba uskladniť, odrežem mladé výhonky, dám do vody, aby vyhнали koreň a potom ich presadím do debničiek. Na jar mám potom krásne nové muškáty.

OPOROU MI BOL BRAT

Väčšinou ma vychovávali moji starí rodičia, pretože mamina sa po vojne vydala za nového manžela a neostal čas na nás starších súrodencov. Hrávala som sa väčšinou so starším bratom, ktorý sa v podstate o mňa staral. Chodili sme k susede, tete Justíne, ktorá bývala sama. Bola postihnutá a vždy sa potešila, keď sme sa s ňou prišli porozprávať. My sme jej nosili vodu a keď potrebovala, tak sme jej pomohli. Vždy nám za to dala jabíčko, alebo aj najesť.

Do školy som začala chodiť ako 6 ročná. Bola to Ľudová škola v našej dedine. Každý deň sme si museli nosiť pár polienok dreva, pretože po vojne ho bolo nedostatok. Aby sme mali v triedach teplo, tak sme museli týmto drevom zakúriť. Cez obednú prestávku sme každý deň povinne museli piť rybaci olej, ktorý obsahoval veľa živín. Pretože po vojne nebolo dostatok iných vitamínov, krmili nás rybaci olejom. Do dnešného dňa nemôžem cítiť pach rýb a tiež nejem ryby, pretože sa mi to znechutilo na celý život. Spomínam si, že sme sa v škole učili slovenský jazyk, matematiku, zemepis, telocvik, spev a ručné práce. Môj najobľúbenejší predmet bol spev. Moja najobľúbenejšia pieseň bola táto:

*„Majorán, majorán, zelený majorán,
rada ja šuhajko, za tebou pozerám.
Nepozeraj za mnou očka ti vypadnú,*

*Mala si pozerat', ked' si bola pannou,
Ked' si bola pannou, medzi panenkami,
ako ten mesiacik medzi hviezdičkami.“*

V škole bol veľký rozdiel v deťoch, ktoré boli bohaté a chudobné. K bohatým deťom sa vždy správali a známkovali ich lepšie ako nás ostatných. Spomínam si, že som mala spolužiačku, ktorá mala ocka baníka. Mala pekné oblečenie, obutie a aj podľa toho sa k nej správali. V škole sme mali hrubé drevené lavice, do ktorých boli spravené otvory. V nich boli kalamáre, v ktorých bol atrament. Písali sme pierkom, ktoré sa namáčalo do atramentu.

Keď som vychodila 5 tried, tak ako šiestačka som išla do meštianskej školy do neďalekého mesta. Do školy sme museli chodiť pešo, pretože v tom čase neboli žiadne hromadné dopravné prostriedky. Mali sme vyšľapané chodníky cez polia a či bola zima, alebo leto každý deň sme išli 7 kilometrov do školy. Keď bola zima, vždy sme prišli premočení. V škole bol veľmi milý pán školník, ktorý nám vždy všetky premočené veci sušil na kachľových peciach, aby sme neochoreli. Keď som skončila základnú školu, tak som chcela ísť na učňovku. Ale preto, že som mala doma mladších súrodencov, musela som ostať doma pomáhať rodičom. Pásla som kravy a vychovávala mladších súrodencov.

Keď som sa vydala za kamaráta z dediny, tak sme sa presťahovali do neďalekého rodinného domu, kde bola len jedna izba a kuchyňa. Začala som pracovať ako lesná pracovníčka, potom som sa zamestnala na družstve. O pár rokov sme mali 3 ratolesti. Po čase som sa zamestnala v školstve ako pomocná kuchárka a spravila som si popri zamestnaní strednú školu. Rok som trikrát do týždňa chodila do neďalekého mesta do školy. Bolo to veľmi náročné obdobie. Doma som mala 3 deti, manžela a chodila som ešte aj do práce. Po úspešnom skončení štúdia som pracovala ako hlavná kuchárka. Ostala som variť v školstve pre deti až do dôchodku. Toto zamestnanie bolo pre mňa veľmi napíňajúce. Dodnes veľmi rada varím a pečiem.

NA ZEMI SOM NAŠLA ZELENÝ PAPIERIK

Volám sa Mária. Mám 70 rokov. V mojom veku si človek na veľa vecí nespomenie, no niektoré spomienky sú také, že človek si často na ne zaspomína, nedajú sa zabudnúť. A takých spomienok mám niekoľko.

Narodila som sa v malej obci na východnom Slovensku. Bývali sme v drevenom dome. Keď som mala tri roky, začala som chodiť do škôlky, ale len doobeda, pretože v tom čase sme nemali v škôlke žiadnu stravu.

Ako dieťa som sa hrávala s bábikou a kočiarikom, no nemali sme veľa hračiek. Najradšej spomínam, ako som sa chodila hrať k veľkej stodole, ktorá bola pod našim domom pod kopcom. U nás bol z rána ešte tieň, ale pri stodole svietilo krásne slniečko. V zime sme sa sánkovali z kopca, na ktorom som bývala, až úplne dole k potoku. V lete sme nechodili na kúpaliská, ale chodili sme sa kúpať do potoka. Vtedy bola voda ešte čistá. V nedeľu poobede bolo detské kino, kde som chodievala na predstavenia. Moje detstvo už od mala bolo spojené s prácou. Chodila som s mamou do lesa zbierať paličky, aby sme mali čím kúriť. Tiež sme zbierali maliny a čučoriedky, ktoré sme potom predávali, aby sme mali peňiažky.

Keď som začala chodiť do školy, boli sme rozdelení na dve triedy. Jeden týždeň sme chodili do školy doobeda a druhý týždeň poobede. Telocvičňu sme v tejto škole nemali a ani sme nič necvičili. Neskôr, keď sme prišli do školy v meste, tak som sa nevedela ani vyšplhať na lano, ani spraviť kotrmelec. Bola som také motovidlo. Ako žiačka druhého stupňa som cez prázdniny chodievala do pionierskeho tábora.

Z detstva mám uchovanú veľmi peknú spomienku. Keď som mala päť alebo šesť rokov, moja mama vtedy robila upratovačku. Chodila som s ňou občas do práce. V jeden deň som na zemi našla zelený papier, ktorý som nepoznala. Bolo to 100 korún. V kancelárii bol pán, ktorému som tieto peniaze zo zeme dala. On mi za odmenu dal veľký balík nugatových cukríkov, čo v tom čase bolo pre mňa niečo nezabudnuteľné. Tú chuť cítim ešte stále aj teraz v sedemdesiatke.

Po ukončení základnej školy som chcela ísť na ekonomickú školu do neďalekého mesta na internát. Rodičia mi to nedovolili, pretože sme

nemali peniaze na platenie internátu. Tak som ukončila SVŠ (Stredná vzdelávacia škola) v Spišskej Novej Vsi.

Po skončení strednej školy som nastúpila na poštu, kde som najprv pracovala pri priehradke, potom v hlavnej pokladni a nakoniec som skončila ako vedúca pošty v Novoveskej Hute, odkiaľ som odišla aj do dôchodku. Bolo to moje celoživotné zamestnanie.

V dvadsiatich rokoch som sa zalúbila do pekného chlapca a bola svadba. Postupne sa mi narodili štyri deti, z ktorých mám veľmi veľkú radosť.

Ďalšou spomienkou, ktorú mám vrytú do pamäti je, že som mala kolegyňu, na ktorú som sa mohla vždy obrátiť, keď som potrebovala poradiť v oblasti varenia. V tom čase sme nemali internet a ani kuchárske knihy, no ona mi vždy ochotne poradila. Samozrejme, že dnes je to omnoho jednoduchšie, keď je internet plný zaujímavých receptov.

Čo sa týka bývania, mne sa páčilo bývať aj v rodinnom dome, mať záhradu a pestovať si zeleninu. Ale moje kamarátky v tom čase, keď si založili rodinu, išli bývať do bytovky a mali to bez roboty. Rozhodnutie, kam pôjdeme bývať my, som nechala na manžela. Začali sme stavať rodinný dom, v ktorom bývame dodnes. Odvtedy som na manuálnu prácu nezabudla a vykonávam ju aj teraz, v mojom dôchodkovom veku. Mój syn mi hovorí, že mňa pri živote drží práca a asi má pravdu, pretože sa veľmi teším, keď sa darí muškátom na oknách, alebo zasadenej zeleninke v záhradke.

Teším sa tiež z mojich detí, vnúčat, ale najkrajší deň v mojom živote bol piaty december 2018, kedy som mala 69 rokov. Vnučka Zorka mi doniesla list k narodeninám ako vyznanie a podakovanie za všetko,

čo som urobila pre ňu a jej brata, keď oni rástli. Ten list je najväčšia a najsilnejšia spomienka, ktorá mi ostane do smrti.

BÁBÄTKÁ BOLI AKO VIANOČNÉ DARČEKY

Vyrastala som v dedinke na východnom Slovensku. Bývali sme s rodičmi v starom gazdovskom dome v Nižnej Jablonke. Bývalo nás tam viac: moji rodičia otec Andrej, mama Anna, jej babka s dedkom a jej brat ujo Miro. Bývali tam aj ujo s tetou s mojimi bratrancami Jankom a Milanom. Okrem iného, moja babka sa narodila v rovnaký deň, ako jej bratranec Milan. Narodili sa v tom istom starom dome tesne pred Vianocami. Bábätká boli ako vianočné darčeky svojim rodičom. V domčeku vtedy zavládla veľká radosť. V tej dobe sme nemali práčku a chodili sme si prať oblečenie na potok, či bola zima a či leto. Tiež sme sa tam kúpali.

Mali sme veľa hospodárskych zvierat. Starý dedo bol veľký gazda a všetko riadil. Chovali sme kravy, kone, sliepky, kačky, husi a aj prasiatka. Spomínam si, že raz zdochlo prasa na vyrážku a museli ho zakopať, ale cez noc prišli chudobní ľudia, ktorí prasa vykopali a zjedli. Mali sme aj psíka, ktorý strážil dom.

Mám jedného brata, s ktorým som tak povediac prežila detstvo. Hrávali sme sa spoločenskú hru Človeče nehnevaj sa. Brat ostal vždy nahnevany, keď prehrával a rozhádzal potom všetky figúrky. Vždy som ho musela nechať vyhrať. Do škôlky som vôbec nechodila, keďže sme škôlku v dedine ani nemali. Celé detstvo sme strávili hraním sa na dvore. Hrala som sa s bratom, s bratrancami a v podstate so všetkými deťmi z dediny a aj s deťmi od susedov. Všetko bolo iné ako dnes. Hrali sme sa na schovávačku, hry s loptou, naháňali sme sa po šopách a stodolách, no a večer sme hrávali karty, dámu alebo človeče. Cez leto sme chodili s rodičmi robiť na pole. Nikto nebol doma, pretože bolo veľa roboty. Po večeroch som chodila s mamou a babkou párať perie. Keď som bola staršia, tak som chodila pásť kravy a brat kone.

Do základnej školy som začala chodiť v našej dedine, kde bol prvý stupeň a vo vedľajšej dedine bol druhý stupeň základnej školy. Tu je moje vysvedčenie z prvého a ôsmeho ročníka. V prvom ročníku som sa učila ukrajinský jazyk, počty s merbou, telesnú výchovu, kreslenie a hudobnú výchovu. V ôsmom ročníku som sa učila aj slovenský a ruský jazyk, biológiu, fyziku, rysovanie, zemepis a dejepis. Keď som prišla

domov zo školy, tak sa ma rodičia nikdy neopýtali, že ako bolo v škole a či mám domáce úlohy. Vždy ma čakal na stole papierik, čo treba robiť. Buď som obracala seno, pásala husi, alebo kozy a keď som bola staršia, aj kravy. No a čas na učenie neostal, keďže sme pracovali do tmy. Nikto z dediny nemal žiadne prázdniny alebo tábor. Také sme vtedy nepoznali, pretože v lete sa zbierali z poľa zemiaky a v lese bukvice.

V škole som raz dostala dvojku zo správania. A to preto, že som po zimných prázdninách neprišla do školy. Oslavovali sme pravoslávne Vianoce, tak sme sa viacerí v škole dohodli, že budeme doma oslavovať.

Po základnej škole som navštevovala Strednú všeobecno-vzdelávaciu školu. Veľmi som si tu oblúbila pani učiteľku, ktorá bola zároveň aj moja triedna pani učiteľka. Predmety, ktoré ma učila, si už nespomínam, ale vždy chodila krásne upravená a vychystaná. Pripomínala mi letušku. Mala veľmi dobrú kamarátku, ktorá bola modelka. Od nej si odkupovala kostýmy. Spomínam si, že slovenský jazyk ma učil pán učiteľ Grec, dejepis nás učila pani učiteľka Galina Hočová a matematiku Ing. Hocko. Veľmi rada som mala aj chémiu. Vždy som sa dobre učila, až kým som s kamarátkou nezačala chodiť po zábavách a na školu ostalo menej času. Bývali sme spolu na internáte a boli sme najlepšie kamarátky.

Po skončení strednej školy som chcela ísť na vysokú školu. Na vysokú školu sa v tej dobe nedalo dostať len tak ľahko, ale môj otec mi to vybavil. Stačilo, ak by som spravila prijímačky. Večer pred prijímačkami som išla radšej na diskotéku a tým pádom som ráno na prijímačky na vysokú školu nevstala.

Keď som navštevovala základnú a strednú školu, tak som ju reprezentovala na rôznych súťažiach. Mali sme spevácke a tanečné vystúpenia. Raz sa nám stalo, že sme vystupovali a večer sme nestihli spoj domov, tak sme prespali u pána riaditeľa.

S manželom Milanom sme chodili do tej istej školy. Bol o dva roky starší a spoznali sme sa až po škole, keď sme sa náhodne stretli na železničnej stanici v Humennom. Cestovali sme spolu do Košíc. Keď sme čakali na stanici v Humennom, dal mi postrážiť tašku, kým si kúpil lístok na vlak. Celou cestou vo vlaku sme sa rozprávali. Odvtedy sme sa začali stretávať.

Svadbu sme mali v kultúrnom dome. Sobáš sme mali na úrade a o týždeň neskôr v kostole. Celý deň veľmi pršalo a ja som tiež zmokla.

Mali sme veľa hostí, hrala nám živá hudba, pretože DJ ešte v tom čase ani nebol. Bola aj poriadna hostina. Mali sme pečené prasiatko, ktoré dedo zabil. Tiež sme mali kuchára, ktorý pomáhal variť. Jedlo roznášali ženy z dediny, susedky.

Po svadbe sme začali spolu bývať v garsónke v Košiciach, ktorú mi kúpil môj otec. Po čase sme si v tej istej bytovke kúpili jednoizbový byt a neskôr, keď už boli deti väčšie, sme sa presťahovali do trojizbového bytu na 6. poschodí. Mali sme dve deti. To je môj najväčší životný úspech.

Pracovala som v Strojno-výpočtovom stredisku ako operátorka. Robili sme výplaty, všetky účtovníctva pre rôzne podniky. Potom sme prešli do podniku Pozemné stavby a tam sme robili to isté, ale už iba pre Pozemné stavby. Bol tam počítač veľký ako hala. Robila som tam 30 rokov. V 50-tke sa to všetko zrušilo. Po Nežnej revolúcii a zmene systému nás prepustili. Nevedela som si nájsť prácu. Všade sa prepúšťalo a privatizovalo. Išla som robiť poštárku a z pošty som išla do dôchodku.

Práca na výpočtovom stredisku ma bavila oveľa viac a bola to pekná práca. A úplne najviac ma bavila práca v mojom prvom zamestnaní. Bola som aj mladá a slobodná! Robila som operátorku počítača, riadila som počítač na veľkom pulte. Bože! To bola taká dobrá robota! Aj zábavy sme mali! Chodili sme po zábavách. Pesničky sa mi páčili všetky ľudové.

Z BALÍKOV SLAMY SME SI VYRÁBALI BUNKRE

Pri spomienke na svoje detstvo vidím predovšetkým veľkú rodinu, ktorú okrem mojich rodičov tvorili aj moje sestry. V čase môjho detstva stavali moji rodičia dom. Na hranie preto veľa času nebolo a ani veľa peňazí na nové hračky. Všetci sme sa aktívne zapájali do pomocných prác okolo stavby, alebo okolo gazdovstva. Pomáhali sme s prácou na poli, či pri starostlivosti o dobytok. Naša hra spočívala najmä v naháňaní sa s kamarátmi po dedine, či hraní sa na schovávačku.

Hračky, ktoré sme mali, boli vyrobené doma. Bola to ušitá handrová bábika, či z dreva vyrezávané koníky, voz a vláčiky, ktoré nám vyrobil dedo. Na hru sme využívali každú vhodnú príležitosť, napríklad pasenie husí, počas ktorého sme chytali ryby a raky v potoku. Zahrať sme sa dokázali aj pri žatve obilia. Z balíkov slamy sme si vyrábali bunkre, bludiská, či tunely a takto sme sa jeden pred druhým navzájom schovávali. S kamarátmi sme sa často hrávali s hlinenými guľôčkami, ktoré sme hádzali do vyhĺbených jamiek, alebo hru zvanú piga. Cieľom tejto hry bolo vyrobený drevený valček (najčastejšie z vŕby, dlhý asi 10 cm, hrubý asi 2 – 3 cm) vyhodiť dlhou drevenou palicou z jamky, na ktorej bol položený. Úlohou detí, ktoré stáli oproti, bolo letiacu pigu chytiť do ruky a víťaz ju potom mohol ísť hádzať ostatným. Ak to bolo možné, naše kroky smerovali do blízkeho lesa. Tam sme sa zabávali zberom lesných plodov – jahôd, malín, černíc a húb, či pozorovaním lesných zvierat. Na zber sme často používali špeciálne pripravené batôžteky, nazývané kadlubeček, ktoré nám vyrobil otec priamo v lese. Bola to akási kapsička z kôry stromu, ktorá mala pôvodne obdĺžnikový tvar, preložila sa uprostred a vzniknuté trdlo sa prepichlo konárikom, aby sa kapsa neotvárala.

Do školy som nastúpila ako sedem ročná. Prvý stupeň základnej školy som absolvovala spolu so svojimi spolužiakmi v miestnej dedinskej škole. Triedu tvorila jedna miestnosť, v ktorej boli umiestnení žiaci všetkých piatich ročníkov. Celú výučbu zastrešoval jeden pán učiteľ a deti v triede pochádzali iba z našej obce. Škola nám začínala ráno o 8.00 a končili sme okolo obeda. V 1. ročníku sme mali písanie, čítanie, matematiku a telesnú výchovu. Neskôr pribudli aj iné predmety ako vlastiveda či pracovné vyučovanie. Počas dňa sa pán učiteľ postupne venoval všetkým ročníkom, jedným zadal úlohu, majú písať, iní počítali a iní čítali. Telesná výchova, ktorá patrila medzi najobľúbenejší predmet, bola pre všetkých spoločná. Za priaznivého počasia prebiehala vonku. Začínala rozcvičkou, cvičili sme na žinenke, potom zvyčajne nasledovali loptové hry. Najobľúbenejším bol futbal, ktorý hrali dievčatá spolu s chlapcami. V zime sme sa chodili sánkovať, alebo lyžovať. Pri škole bola záhradka, na ktorú sme pravidelne chodievali v rámci predmetu prírodoveda a pracovné vyučovanie. V rámci svojho štúdia sme sa naučili aj základy prác v záhrade, naučili sme sa siať, sadiť, okopávať. S pánom učiteľom sme sa často učili priamo v prírode, kde sme spoznávali rôzne druhy stromov a rastlín. Snažil sa nás učiť zážitkovo, preto sme niekedy väčšiu časť denného vyučovania strávili v lese či na lúkach.

BÁBIKU SOM NIKDY AKO DIEŤA NEMALA

Narodila som sa v roku 1933 v dome starých rodičov. V tom čase boli všetky domy rovnaké a dom mal izbu, kuchyňu a chodbu. O 13 mesiacov na to sa narodil môj brat Zdenko.

Pamätám si, že za domom bol obrovský vysoký kopec a trávili sme tam veľa času. Chodili sme tam liezť po stromoch, hrať sa na schovávačku. Pred domom sme mali veľkú lúku, na ktorej rástlo veľa ovocných stromov. Keď dozrelo ovocie, tak sme ho chodili oberať. Z neho sme varili lekvár alebo zemiakové knedlíky. V roku 1940 sme sa presťahovali do nového domu v Javorove. My sme bývali v pivniciach, pretože na poschodí bývali nájomníci. Starí rodičia spávali v kuchyni a my s rodičmi v izbe. Po skončení vojny sa nájomníci odsťahovali a my sme cez deň trávili čas v pivnici, tam sa varilo, pieklo a pralo a na noc sme chodili spávať na poschodie. O pár rokov sa narodil brat Miloslav–1945 a v roku 1948 brat Oldřich. Keď som sa vydala, ostala som bývať v izbe na poschodí s manželom.

Hračky boli v tej dobe veľká vzácnosť. Bábiku som nikdy ako dieťa nemala, ale mamka mi vyrobila jednu z pančušiek. Tiež sme si zvykli vystrihovať bábiky z papiera. V podstate sme ani nemali veľmi čas na hranie, pretože bolo treba pracovať. Museli sme chytať ryby, pásť kačky, dávať na ne pozor, aby neodplávali, pásli sme kozy a kravy na lúkach.

Oblečenia sme tiež veľa nemali, väčšinou sme nosili to isté. Dievčatá nosili uviazanú šatku na hlave a chlapci čiapku. Topánky sme nemali, ale mali sme strýka, ktorý nám vyrobil aspoň dreváky.

Do školy som chodila od prvého po piaty ročník v našej obci. V druhej triede sme sa začali učiť nemecký jazyk, ktorý som si veľmi obľúbila. Mali sme aj ďalšie predmety ako český jazyk, krasopis, matematiku,

čítanie, slohové práce, vlastivedu, rysovanie, spev a telocvik. V škole sa mi celkom darilo, mala som 1,2,3. Mali sme veľmi dobrého pána učiteľa Stana, ktorý nás učil dejepis a veľmi ma to bavilo. Keď som bola malá, chcela som byť baletkou, ani neviem prečo. Potom som chcela byť archeologičkou, pretože v meštianke sme mali pána učiteľa, ktorý chodil po vykopávkach a rozprával nám veľmi zaujímavé príbehy. Neskôr ma bavili bylinky a zdravotníctvo.

Keď som vychodila piatu triedu, išla som do školy do meštianky v Uherském Hradišti. V roku 1949 som nastúpila na učilište a po roku som stretla Jirku, ktorý bol odo mňa starší a učil sa za hodinára. Pochádzal zo vzdelanej rodiny. Jeho otec bol poslancom v Národnej socialistickej strane. Prestažovali ich do Adršpašských skál. Bolo to smutné lúčenie, pretože sme sa do seba zalúbili. Jirka mi naďalej písal listy, ale moji rodičia mi ich nedávali. Na Vianoce ma prišiel navštíviť a priniesol mi darček - zlatú retiazku s prívieskom od jeho maminky. Vyznal mi lásku, no žiaľ, moji rodičia ho nepozvali ani ďalej. Spomínam na tieto Vianoce dodnes, že ktovie, ako sa má a ako sa vodí môjmu milému Jirkovi.

Ako deti sme sa chodili kúpať do rieky Morava. Stalo sa mi viackrát, že som sa topila, pretože tam boli vodné víry. Brat Zdenko ma niekoľkokrát zachraňoval z vody. V tom čase boli deti stále spolu, rodičia mali veľa práce a nemal nás kto strážiť. Raz, keď sme skákali do vody zo žeriava, tak sa jeden kamarát utopil. Po týchto skúsenostiach z detstva, kedy som mala asi 10 rokov, musím vo vode cítiť dno pod nohami.

Na výlety sme s rodičmi nikdy nechodili, pretože na to neboli peniažky. Spestrením boli výlety zo školy do prírody, kde nás brával pán učiteľ. Prvýkrát som bola na výlete, ktorý organizovala škola, ako 12 ročná. Išli sme do Brna. Tiež som bola raz v cirkuse v Uherském Hradišti, ale inak som na žiadnom inom výlete ako dieťa nikdy nebola.

V tom čase, keď som rástla, sme doma veľa pomáhali. Najčastejšie som pomáhala pri umývaní a utieraní riadu, praní a pasení zvierat. Chodili sme chytať ryby pod Pivovar. Najprv som si ale musela nachytať muchy u susedov v chlieve, aby sa mi podarilo rybu uloviť. Zvyčajne som nachytala múch za plnú krabičku od zápaliiek. Ryby, ktoré sa mi podarilo uloviť, sme doma vypitvali a upiekli na večeru. Bolo to naše obľúbené jedlo.

Rodičom som pomáhala tiež tým, že som chodila na brigádu trhať stopky z čerešní, alebo bieliť cibuľu. Keď som bola staršia, chodila som

zbierať a šliapať kapustu, tiež som chodila variť lekvár a plniť ho do pohárov, ktoré sa zatvorili viečkom.

Je pravdou, že móda sa opäť vrátila z minulosti, o čom svedčí aj oblečenie, ktoré sa aktuálne nosí. Keď som bola mladá, zvyčajne som nosievala károvanú sukňu, blúzku a sako. Veľmi rada som nosila kostýmy. Obuté som mala najčastejšie topánky na opätku. Nebolo to výrazné oblečenie, ale myslím si, že na tú dobu som chodila vkusne oblečená.

V roku 1951 som išla na materskú dovolenku. V tom čase bola platená materská dovolenka iba 6 týždňov. Po materskej som pracovala vo vojenskej posádke ako zapisovateľka na stroji, riešila som aj administratívne záležitosti a táto práca ma veľmi bavila. V tej dobe sme zarábali približne 800 korún československých mesačne. Pre porovnanie liter mlieka stál 2 Kčs, chlieb stál 8 Kčs, maslo stálo 10 Kčs a rožok stál 30 halierov.

S dedkom som sa spoznala v roku 1962 v práci. Pracovala som na ústrednej vrátnici a vždy, keď išiel okolo, povedal dáky vtip. Páčilo sa mi na ňom, že bol slobodný a vždy vysmiaty a veselý. Chodili sme na rande nad fabriku a rozprávali sme sa veľa, no dedko stále rozprával najmä o politike. Dedko nebol veľký romantik a nikdy som od neho nedostala žiadnu kyticu kvetov. Po piatich mesiacoch, ako sme sa spoznali, sme mali svadbu na radnici v Luhačovicích. Svadbu plánoval viac - menej dedko, veľmi sa s ňou ponáhlal. Nemala som ani žiadnu svadobnú kyticu. Prvé kvietky som od dedka dostala až po tridsiatich rokoch a boli to fialky.

Začiatky po svadbe boli veľmi ťažké. Keď sme začali s dedkom bývať, nemali sme v dome nič, iba stôl s dvomi stoličkami v kuchyni a posteľ na spanie. Keď sme už mali deti, tak sme s dedkom spávali na zemi, aby deti mohli spať na posteli. Všetko zariadenie a spotrebiče sme si museli kúpiť na pôžičku.

Záhradku sme mali v Kvítkovicích. Mali sme zasadených veľa ovocných stromov, jablká, hrušky, orechy aj čerešne. Pestovali sme aj egreše a ríbezle. Mali sme aj zeleninovú záhradku, kde sa darilo mrkve, petržlenu a hrášku. Za domom sme mali prenajatý pozemok od pozemkového fondu a sadili sme tu zemiaky a repu, alebo siali obilie. Pole za domom sme obrábali traktorom. Chovali sme aj zajace, sliepky brojlery, husi, kačky, ovce, kozy a kravu, tým pádom sme mali dostatok mäsa, vajíčok, mlieka, ale aj syra. Neskôr, keď boli deti veľké, mali sme aj psa, mačky ale aj andulku a papagája.

TERAZ PEČIEM CHLEBÍK

Moje detstvo bolo krásne, veselé a veľmi rada si naň spomínam. Teraz už aj s vnúčatkami. S rodičmi sme chodili na výlety do prírody, mali na nás dosť času. Medzi moje záľuby patrilo šport a čítanie. Tomu som sa venovala stále.

Keďže nás však v apríli zastihol vírus COVID -19, hľadala som, ako vyplniť dni strávené doma. Začala som piecť chlieb. Upiekla som ich naozaj veľa. Všetkým chutil. Tým, že sa uvoľnili opatrenia, chlieb som neprestala piecť. Stále ma tiež napína práca s deťmi, takže sa teším, keď pripravím niečo pre ne, aby neboli neustále na mobilných telefónoch, alebo pri televízore. Tiež ma tešia kvietky a paradajky, ktoré mám zasadené na balkóne, kde som si vyrobila takú malú balkónovú záhradku.

ZACHRÁNIL MA O 4 ROKY STARŠÍ KAMARÁT

Narodil som sa v roku 1932. Bývali sme s rodičmi na dedine v dvojdome, v ktorom boli 3-4 miestnosti. V roku 1936 sme sa

prestahovali do iného mesta. Dedko tam nechal postaviť rodinný dom, ktorý mal 4 dvojizbové byty. Spomínam si, že sme bývali na prízemí a bola tam chodba, kúpeľňa, kuchyňa a spálňa. Na prízemí bola ešte jedna izba, do ktorej sa vchádzalo zvonku. Keď som mal 12 rokov, spravil som prechod medzi spálňou a tou izbou. Možno sa pýtate, ako som v 12 rokoch niečo také vedel, jednoducho som sa učil od ostatných keď niečo stavali.

Býval som v Prstnej. Bola to jedna z mála lokalít, kde bola povinná škôlka. Do školy som išiel s najlepším kamarátom Lubošom. Na konci ulice boli jamy, okolo ktorých rástla tráva. Keď napršalo, bolo tam vždy veľa vody. Časom tie jamy začali zavázať pieskom z fabriky. (Chodili sme aj poza školu, lebo sa nám v tých jamách veľmi páčilo.) Zvykli sme si tam páliť papiere a keď sa nás mama po príchode zo školy spýtala, prečo zapáchame dymom, povedali sme, že sme si v škole opekali chlieb. Doma si to nevšímli, lebo vždy sme išli domov vtedy, keď išli aj ostatné deti zo školy. Na jamách sme strávili dva pekné roky.

Ako deti sme sa tiež chodili často kúpať. Raz, keď som bol so staršími kamarátmi, tak mi jeden podkopol nohy na schodíku a začal som sa topiť. Zachraňoval ma o 4 roky starší kamarát. Kúsok ďalej bol lesík o rozmeroch cca 50 x 100 m, hovorili sme tomu včelín. Bol som tam so staršími chlapcami, ktorí mi z lesíka utiekli, kričal som, bál som sa, ale jeden pán ma vzal za ruku a vyviedol ma z lesíka von (z včelína). Potom som sa tam bál chodiť.

Hračky som ako dieťa nemal žiadne, vyrábal som si ich sám. Napríklad som si spravil z dosiek boby. Urobil som si draka a chodil som si ho púšťať na lúku za domom. Neskôr som si začal stavať modely lietadiel. Chodil som aj na súťaže modelov, ktoré sa neskôr organizovali v Otrokoviciach. Aj tam som bol súťažiť. Mal som šťastie i smolu. Nevyhral som, ale bol som vybraný medzi tri osoby, ktoré leteli do Brna lietadlom Junkers.

Keď som bol dieťa, nejazdili počas vojny ani žiadne autá, pretože to zastavili kvôli Nemcom. Tatra 111 bolo nákladné auto, na ktoré si spomínam. Hanomag bolo skrátene nákladné auto, ostatné autá začali jazdiť až po vojne.

V Prstnej bola 1. až 5. trieda. Prvýkrát som šiel do školy v roku 1938. Pár dní na to bola mobilizácia a o rok prišli Nemci. V prvej triede som zbieral kartičky a hviezdičky. Mal som ich v plechovej krabičke, kde ich bolo asi

30 – 40ks. Ale spolužiak Milan mi ich všetky ukradol. Ja som na nástenke nemal ani jednu hviezdíčku, ale na toho Milana som nikdy neprezradil, že mi ich ukradol. Najviac ma bavil asi pravopis, ale aj ostatné predmety som mal tiež veľmi rád. Môj obľúbený predmet bol spev. Nemôžem povedať, že by ma nejaký predmet nebavil. Ja som mal problémy až v druhej triede. Sedel som vedľa spolužiaka Milana, ale on sa prihlásil, že sa chce presadiť. Vymyslel si na mňa kadejaké nezmysly a mňa potom posadili do poslednej lavice ku Karolovi, ktorý trikrát prepadol. Bývali sme často po škole, lebo sme robili zle spolužiačkam. V druhej triede som mal už dve štvorky z čítania a písania.

Riaditeľ Vořoví nás učil ručné práce a naučil ma viazať knižky. Ukázal mi, ako opraviť knižku, ako zlepíť strany a opraviť väzbu. Iný pán učiteľ nás učil rysovanie a češtinu. Mali sme aj pani učiteľku, ktorá nás učila ruštinu, ale tú som nemal rád, lebo ma nudila.

Od 5. triedy sme boli rozdelení na tých, ktorí budú pokračovať ďalej v štúdiu a tých, ktorí nebudú. Bolo nás v triede 33. Snažili sme sa, aby nás na meštiansku školu zobrali, ale nakoniec nás aj tak nevzali. Keď som bol v 7. triede, skončila vojna a v 8. triede sme šli na meštiansku školu do Zlína. Meštianska škola skončila 8. triedou.

Spomínam si, že ako dieťa sme boli s pánom učiteľom na výlete a išli sme na bicykloch do Zlína. Ešte sme raz išli s kamarátmi Lubošom a Ottom na výlet na Marchudnice. Výlet trval 3 dni a pamätám si, že sme sa zastavili u strýka, aby nám dal niečo na jedenie a pitie. Strýko Pavel nám však nič nedal. Spýtal sa, či nemáme vlastnú matku. Bolo to vtedy dosť čudné, že nám nič nedali. Boli sme hladní a smädní a mali sme pred sebou cestu domov.

Mal som najlepšieho kamaráta Lubora. Lubor mal doma takú drevenú kolobežku, ktorú som aj ja veľmi chcel. Raz ju zabudol na námestí, kde sme sa spolu hrali a ja som si ju zobral domov. Ale v noci ma hrýzlo svedomie, tak som ju išiel ešte tej noci vrátiť. Lubor mal vždy dobré hračky - lyže, sánky, kolobežku, čo sme mu ostatní závideli. Raz sme boli s Luborom starostovi na ovocí, vtedy nás uvidel miestny policajt. Luborovi sa podarilo utiecť a ja som dostal pelendrekom. Modrinu som mal asi dva týždne. Maminke som vtedy nič nepovedal a dodnes cítim ako to veľmi štípalo. Tiež sme chodili s Luborom zbierať byliny a potom sme ich predávali. Za pol kila sme dostali asi 20 Kčs, ale tie byliny rástli iba na niektorých lúkach. Dalo to dosť práce kým sme ich nazbierali.

Ako dieťa som chcel byť kováčom, alebo záhradníkom. Keď som to povedal pred maminkou tak povedala, že na kováčske zariadenie nemáme ani peniaze ani dielňu. Keď som vyšiel zo školy, dostal som ponuku na hodinára. Učil som sa na Tržnici v jednom podniku a tam som získal aj výučný list a tak som sa stal hodinárom.

Vo voľnom čase som veľmi rád kadečo vyrábал z dreva. Keď sa niekde niečo robilo, pozeral som sa, ako sa to robí, aby som sa to naučil. Keď sa kopala jama, tak som sa nato pozeral a potom som prišiel domov, vykopal som si jamu a ocko sa ma pýtal, že čo robím, tak som mu povedal, že skúšam ako sa kope jama. Staval som drevené modely lietadiel. Modely a predlohy bývali v rôznych časopisoch, potom som si ich prekreslil na drevo a vyrezával a lepil dokopy lepidlom. Aeroklub z Prílnek bol presťahovaný do Otrokovíc. Tam som sa chcel zúčastniť na súťaži. Išiel som do Prahy na testy a prehliadku. Tam mi ale povedali, že mám niečo s ušami a že nemôžem ísť lietať. Veľmi ma to potom trápilo.

Často som pomáhal pri domácich prácach. Zvyčajne som musel umývať a utierať riad. Pralo sa vždy raz za 14 dní. Prádllo sa vyvárало v kotli, nemali sme vtedy žiadnu práčku. Bolo nás 6, každý mal tepláky, tričko, košeľu a uteráky, ponožky. Začalo sa o ôsmej ráno a pralo sa do 14 – 15 poobede. Vodu sme nosili zo studne, ale ja som bol ešte malý a nedočiahol som na studňu, tak som musel stáť na debničke.

Moja prvá práca bola vo firme Josef Novotný a VDOVA. Bolo to hodinárstvo na tržnici na rohu od obchodného domu. Robil som tam od 15

do 18 rokov. Stalo sa mi tam niečo veľmi neprijemné, na čo občas myslím. Vedúci mi káزال vyložiť striebro do výkladu a na druhý deň tvrdil, že z neho niečo zmizlo. Nikdy som nič odtiaľ nevzal, veľmi sa ma to dotklo a odišiel som domov. Potom som šiel pracovať na Stavbu mládeže. Začal som jazdiť s kombajnom od nevidím do nevidím a pracoval som za 1200 Kčs. Neskôr som pracoval ako opravár predných náprav. Začal som pracovať len 8 hodín denne a zarábal som 1600 – 1800 Kčs. Robil som často na zlepšovacích návrhoch. Potom som začal robiť motory na Zetory.

Manželku som stretol v práci na STS, sedela na vrátnici a prepínala telefóny. Stretli sme sa v roku 1962. Na rande sme chodili na Rybníky. Keď sme spolu začali chodiť, vedel som, že má dve dievčatá, pretože za ňou chodili do práce. Dievčatá ma prijali celkom dobre. Jana bola opatrnejšia, ale Vlasta ma mala celkom rada hneď od začiatku. Za ich otcom chodili raz za mesiac, väčšinou v nedeľu.

Rozhodli sme sa, že sa zoberieme. Vzali sme sa 16.6.1962. Boli sme ubytovaní v hoteli. Prišli za nami Lida s Jarošom a nemali sme ani obed. Spravili sme obložené chlebíky. Dievčatá spali v hoteli a pod oknami hrali chlapani na gitarách. Po obede sme sa šli okúpať a potom bol obrad. Začiatky sme mali poskromné. V kuchyni ostali dva hrnčeky, dva taniere. Spávali sme na zemi až pokiaľ som nespravil posteľ. V kuchyni bola dvojplatnička a keď sme chceli niečo upiecť, museli sme zakúriť v pecku. Kúpili sme si malú chladničku Elektrosvit a neskôr sme si kúpili aj plynový sporák. Začali sme variť na plyne a plynovú bombu sme mali v kúpeľni. V spálni bývali dievčatá, urobil som im tam poschodovú posteľ. V tej dobe (1962) som zarábal asi 1200 – 1800 Kčs. Postupne sme si byt zariadili, ale nakoniec sme sa rozhodli, že si postavíme rodinný dom. Stavbu sme ukončili v roku 1966 a zobrali sme si pôžičku 15 000 Kčs a 35 000 Kčs na stavbu domu. Do domu sme sa sťahovali pred Novým rokom 1969.

Najväčšou radosťou v živote bolo narodenie našej dcéry Lenky. Chceli sme ešte chlapčeka, ale cigánka nám vyveštila, že pri ďalšom pôrode manželka umrie, tak sme už ďalšie deti nemali.

AKO POSLEDNÍ V DEDINE SME MALI GAZDOVSTVO

Moji rodičia pochádzali z chudobných rodín. Zvlášť mamička tým trpela celý život. Boli však pracovití a spoločne zrekonštruovali rodičovský domček. Neskôr si postavili nový. Ako poslední v dedine sme mali gazdovstvo – 3 kravy, 2 kozy, koňa, niekoľko prasiat a samozrejme, sliepky a kačky. Keď otec priniesol 2 ovečky, dostali sme ich do opatery my – deti. Bratovi sa nepáčilo, že nechcú žrať seno zo zeme, len z jaslíčiek a tak ich začal vychovávať. Neskôr sme mali 6 býkov. Bolo to trochu nebezpečné, ale takto sme si privyrábali. Býky sme vychovali a predali na bitúnok na mäso. Chodili sme už obaja s bratom do Gymnázia, keď sa rodičia rozhodli, že pôjdu na dovolenku. Zverili nám statok s pokynmi, ako sa o všetko postarať. Každý deň bolo potrebné v sade pozbierať po zemi jablká a hodiť ich býkom do válova. Vyčistiť im podstielku a dať novú slamu, aby boli čisté a nesmrdeli. Nás však lákalo kúpanie na štrkovisku, hry s kamarátmi a tak jablká zostali na zemi a býky sa plahočili v špine. Deň pred príchodom rodičov vykopal brat v hnojisku jamu, tam sme zakopali všetky pozberané jablká (samozrejme sme ich zberali na poslednú chvíľu) a po jednom sme vyvádzali z maštale býkov a umývali. Bola to nebezpečná práca, ale vtedy sme si to nevedomovali.

Prvé dievčenské nohavice som mala až v druhom ročníku gymnázia. Dovtedy som nosila všetko po bratovi. Aby som sa aspoň trochu uspokojila, mama prerobila chlapčenský rozparok. Zašila nohavice vpredu a na bok mi vložila zips. Zakrývala som to dlhými pletenými pulóvrami. Najskôr mi ich plietla mama a neskôr som sa naučila plieť sama. Rozpárala som starý a spravila nový. Mala som z toho veľkú radosť. Keď mama vyradila sukňu, hneď som si ju privlastnila. Zobrala som nožnice, vytiahla šijací stroj a ušila som si niečo nové. Dodnes si pamätám modrú sukničku a vestu prizdobenú vyšívanými konvalinkami. Vyšila mi ich mama a bola som na ne veľmi pyšná.

Pretože som nosila všetko po bratovi, túžila som mať niečo červené, niečo dievčenské. Pod stromček som dostala od krstnej mamy červené rukavičky. Krásne, dámske, ako z rozprávky. Mám ich uložené dodnes.

JAK JSEM BYL PRVNÍM POVÁLEČNÝM „TURISTICKÝM PRŮVODCEM“ V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

V roce 1921 se valná většina budějovických dětí narodila doma, jen malý počet v porodnici, já jsem se ale narodil v kasárnách. V kasárnách 5. dělostřeleckého pluku na Pražské silnici a sice v takzvané „štábní budově“. To je ta s plechovou věžičkou, kde nyní sídlí Hasičský záchranný sbor.

Můj otec byl totiž rotmistrem Československé armády a jeho trvalá přítomnost v kasárnách byla tehdy žádoucí. Bydliho tam pět roků a tak jsem o chlapecké kamarády neměl nouzi. Od narození, přes batolecí, předškolní i školní věk jsem byl stále mezi vojáky – a koňmi, protože dělostřelecký pluk byl tehdy závislý na tažné síle koní. Byly tam ovšem i koně jízdní. Od těch dob mám koně rád a považuji je za moudré, trpělivé a rozhodně nejkrásnější mezi užitkovými zvířaty.

Kasárna na Pražské třídě jsem důvěrně znal a jejich místopis jsem si pamatoval i v roce 1945, kdy jsem je po mnoha letech znovu navštívil a to během jednoho dne dokonce dvakrát.

Když končila válka, ukončil jsem i já svou kariéru pomocného speditéra v Praze a vydal jsem se na kole domů do Budějovic. Přihlásil jsem se do nově vznikající organizace jmenované Služba československé mládeže. Sídlila v zadní části biografu Kotva na Lineckém předměstí. Tam jsme spali, živilo jsme se tím, co nám daly maminky. Měli jsme jednotné oblečení – montérky ukořistěné na letišti. Měli jsme i dost zbraní, zejména pušek, které jsme získali na hlubockém nádraží od maďarských vojáků, kteří se jich ochotně a rádi zbavili. Vykonaávali jsme strážní služby a věřili jsme tenkrát, že jsou velice platné. O život jsme ale nepřišli hlavně proto, že zbytky Wehrmachtu prchaly ve zmatku do amerického zajetí a nechtěly se zdržovat přestřelkami s budějovickými kluky.

Nejdříve jsem byl pověřen strážní službou na železničním mostě přes Vltavu u Voříškova dvora, přes který tehdy vedla trať na Plzeň. Tam jsem přišel o starý bicykl velmi nedobrovolnou výměnou za dvě vojenské pušky i s náboji a čtyři ruční granáty. Téže noci jsem hlídkoval v Krajinské třídě spolu s mladším, stejně nezkušeným, ale ještě daleko horkokrevnějším spolubojovníkem. Stáli jsme v místech, kde byl obchod TeTa. K ránu tudy projížděla z centra směrem k Mariánskému náměstí kolona nákladních aut s prchajícími německými vojáky, kteří stáli kolem dokola ložního prostoru s připravenými zbraněmi. Můj „spolubojovník“ z přemíry nadšená a nedostatku rozvahy vystřelil. Odpověď byla salva. Podloubí

MUDr. Miloslav Hlach

v Krajinské třídě se mi vždycky líbilo, ale od té doby jsem si je zvlášť oblíbil, protože nám ty masivní zděné sloupy zachránily život. Němci neměli čas se s námi zdržovat a uháněli dále na západ.

Následující den hlásil městský rozhlas, že se od Třeboně a Jindřichova Hradce blíží jednotky Rudé armády. Usoudili jsme, že úctování s Wehrmachtem přenecháme jim a vydali jsme se k Rudolfovu. Na kopci Baba jsem nasedl na lafetu děla a ujal se poprvé funkce průvodce. Přes Vráto, pod viadukt, kudy se tehdy dalo ještě snadno projet, kolem sadů na Mariánské náměstí a na moji milou Pražskou třídu. Poučoval jsem svoji lámanou ruštinou vojáky o cestě, o které možná od svých předsunutých zvěďů stejně věděli a dojel jsem s nimi až k bráně „svých“ kasáren na Pražské.

V kině Kotva mi pak náčelnictvo uložilo úkol hlídat přes noc Dlouhý most. Byl jsem tam sám, protože většina mladistvých bojovníků odešla k maminkám na večeri a do vlastní postele. Stál jsem na Dlouhém mostě poctivě téměř celou noc, nevěda co by mi mohlo hrozit a co bych proti tomu mohl dělat.

Když se rozednívalo, přijelo od Čtyř Dvorů vozidlo. Nikdy předtím jsem takové neviděl a teprve později jsem zjistil, že se jmenuje JEEP. Ve vozidle sedělo pět vojáků ve mně dosud také neznámých uniformách. Byli to Američané, jak jsem poznal podle vlaječky. Jeden z nich byl polského původu a tak jsme se dost snadno „slovansky“ domluvili. Hledali kontakt s Rudou armádou. Vzali mě do vozidla a zase jsem vystupoval v roli průvodce.

Jeli jsme přes Mariánské náměstí, zase Pražskou třídou a do „mých“ kasáren.

Ve vratech kasáren stálo několik strážných. Jeden z nich, později jsem zjistil, že takhle vypadá staršina, vyslechl moji slovansky vyjádřenou zprávu, že Američané hledají nějakého velitele. Odběhl, za chvíli se vrátil a slovy i posuňky nás vyzval, abychom ho následovali. Klusal a my za ním pomalu jeli „džípem“. Od hlavní brány, kolem bývalé „marodky“ a bývalé plukovní „basy“, alejí ke kryté jízdárně, pak šikmo přes dvůr k zadním vratům kasáren mířícím k železniční trati a k Dobrovodskému potoku. Na jeho pokyn strážní bránu otevřeli, my jsme projeli a brána se zase zavřela. Nevěděl jsem tenkrát - a nevím to vlastně ani dnes - zda ruský velitel, nemaje příslušný rozkaz, nevěděl co si s Američany počít, nebo máje rozkazy věděl, že kontakt není žádoucí.

Američané pokrčili rameny a když jsem jim oznámil, že tam žádný další vojenský objekt není, mě vzali do vozidla a já jsem je dovedl na Dlouhý most zpět. Pak odjeli ke své jednotce kamsi k Vodňanům a já jsem dosloužil svoji stráž.

Ráno jsem ukončil své působení ve II. světové válce.

IDEM NA POLE (NAŠE HRY)

TÍ NAJŠIKOVNEJŠÍ PREŠLI AJ 10 METROV

U nás sa hovorievalo „idem na pole“. Stretávali sme sa deti z našej ulice, či mladší, alebo starší na pomocnom futbalovom ihrisku, alebo pri rieke Kysuca, ktorá tiekla hneď kúsok od nás na pasienku. To nám bolo sveta žiť! Vymýšľali sme rôzne hry, alebo hrali tie, čo sme už poznali.

Obyčajná naháňačka, vybíjaná – špeciálna. Vybíjanú sme si zjednodušili, bez nabíjania sme vybíjali, lebo nabíjanie zdržiavalo a teda sme museli veľmi rýchlo unikať, aby nás netrafil. Triaľali sme hlavne nohy a strely s loptou boli veľmi rýchle a neraz aj bolestivé, ale neprekážalo to. To bolo výskania, keď niekto z nás chytil takú „bombu“.

Radi sme sa hrávali aj Železo, betón, stop. Lopta bola v strede určeného poľa. Každý sa rukou držal lopty. Jeden určený hráč vykrikol meno, ostatní sa rozpýchli. Hráč musel loptu chytiť a povedať „železobetónstop“. Všetci zastali, potom musel trafiť hráča. Koho trafil, ten potom určoval, kto ide pri lopte triaľať. Ak netrafil, musel ísť on. Nie každý mal loptu, bola vzácna. Hrávali sme aj loptovú škôlku.

Okolo ihriska bola ohrada z okrúhlych trubiek vo výške 1 m, priemer asi 8 cm. Učili sme sa po nej chodiť. Tí najšikovnejší prešli aj 10 m. Používali sme ju aj ako hrazdu na rôzne premety a vývrtky....

Našu partiu najviac zaujalo stavanie lodky. Každý doniesol, čo mohol z domu: dosky, klnce, náradie, asfalt – ktorý bolo treba nad ohňom roztopiť, aby sme mohli na člne utesniť škáry. Takáto stavba nám trvala

aj týždeň. Dosky sa močili a ohýbali do oblého tvaru () alebo (_). Lavička z dosky musela byť, aby sa dalo sedieť. Vyrobili sa aj veslá a mohli sme sa spúšťať. V rieke bolo omnoho viac vody ako teraz. Rozdelili sme sa. Lebo keď sme sa spustili, museli sme čln preniesť po brehu zase na štart. Proti prúdu sa nedalo veslovať. Posilovačka to bola veru dobrá.

Pri rieke rástli vrbiny, v ktorých sme si robili „bunkre“. Vyčistili sme miesto vo vnútri na sedenie, poprípade na ležanie. Okolo sa spevnili steny rôznym materiálom – dosky, hrubé konáre, preglejka. Na koniec sa urobila „strecha“. Bunker sa používal na hranie kariet, keď poprčhalo a nedalo sa hrať na pasienku. Karty boli doma vyrobené zo škatúl od topánok.

HRALI SME SA GULÔČKY

Detstvo som mala krásne a veľmi rada si naň spomínam. Nuž kedysi sme sa viac hrali a boli spolu v kolektíve. Nemali sme veľa hračiek, ale tie, ktoré sme mali, sme si vážili a dávali sme si na ne veľký pozor. Neboli mobilné telefóny, ani televízor a väčšinu času sme strávili s kamarátmi vonku. Hrali sme sa s bábikami, stačila nám jedna a dávali sme na ňu veľký pozor. Moja bábika vydržala dlho, síce v hlave a v tele jej hrkalo jedlo, pretože som ju krmila chlebom, aby nebola hladná. Veľmi často sme sa spolu hrávali gulôčky. Mali sme jamku, do ktorej sme si tie gulôčky triafali. Hlinené, farebné sa volali marmany a sklenené, dúhové glazerky. Pri tejto hre sme chodili s vreckami ušitými z plátna. Ten, kto mal najviac guliek, vyhrával. S bratom sme si aj doma v kuchyni vyrobili jamku, pretože sme mali hlinenú dlážku. Museli sme ju zakryť kobercom, aby to rodičia nevideli. Takto sme mohli doma trénovať. Tiež sme si krátili čas chodením na chodúloch, hrávali sme volejbal, futbal a vybíjanú. V zime sme si za domom spravili klzisko a hrávali sme sa na ňom. Každý večer sa ľad musel poliať a upraviť, aby bol pripravený na ďalší deň. Zo saní sme mali rolbu na úpravu ľadu. Jeden sedel na saniach s krlou a polieval handru na konci saní, čím sme si vyrobili krásny rovný ľad. Sánkovať a lyžovať sme sa chodili na Urpín.

VIANOČNÝ DARČEK

Bábiku s kočiarom som dostala na Vianoce, keď som mala dva roky. Na tieto Vianoce si nepamätám, ale na mnohé ďalšie si spomínam s láskou a úsmevom.

Z neznámych príčin sme dali bábike meno Vlado (asi moja mama?) Vyzerala ako malé bábätko. Telo a nôžky boli handrové, hlávka a rúčky kaučukové. Otvorené ústočka a žmurkajúce oči. Zavinovala som ju do zavinovačky, prezliekala, krmila. Keď sa u susedov narodilo malé bábätko a videla som, že ho prebaľujú, vzala som doma zo skrine všetky pánske vreckovky a spravila som si z nich plienky. Keď na to mama prišla, bol to poriadny randál.

Vlada som natolko milovala, že som ho nosila všade so sebou. Stačil však nepatrný úder a mechanizmus klipkajúcich očí sa pokazil. Na mieste krásnych modrých očí zostali len diery.

Ak sa to prihodilo počas roka, mama rozpárala telíčko pri hlave, oči prilepila voskom a očka opäť klipkali. Nedržali síce ako nové, ale chvíľu vydržali. Kamarátky jej poradili, aby to skúsila lepidlom. Kanagom pretiekol cez diery a rozleptal tváričku. Smútok bol taký veľký, že spolu s mamou sme napísali list do výroby (pamätám si, že to bola Dubena) a poprosili sme ich o novú hlavu. Bolo to niekedy okolo Vianoc, Vlado zmizol. Išiel do „nemocnice“. Pod stromčekom sa potom objavil v novom oblečení a samozrejme opravený. Stala sa z toho tradícia. Vlado mizol a nachádzala som ho rok čo rok pod vianočným stromčekom v novom oblečení.

Prešli sme si spolu dlhú cestu. Mám ho dodnes. Leží vo svojom zrenovovanom kočiariku, klipká opravenými očkami a robí mi radosť.

NAJRADŠEJ SME PRI POTOKU HÁDZALI ŽABKY

Vyrastal som v oblasti, kde bolo veľa štrkovísk. Často sme sa v lete chodili kúpať. Veľa detí a jeden dospelý - ujo Imro. Stretli sme sa na autobusovej zastávke - samozrejme s bicyklami a spolu sme išli k najbližšiemu štrkovisku. Voda bola hlboká, ale my sme sa rýchlo naučili plávať. Popri kúpaní sme často hádzali žabky. Nazbierali sme si veľa kameňov - placákov a trénovali sme. Museli sme sa naučiť kameň hodiť tak, aby sa odrazil od hladiny a skákal po nej (ako žaba). Čím viac - krát sa odrazil, tým bol väčší predpoklad víťazstva. Niekedy sa nám nedarilo, ale kamarát dokázal hodiť žabku, ktorá skočila aj 8-krát.

Dievčatá na brehu skákali cez gumu. Často sme sa k nim pridali. Bol to spôsob, ako sa im zapáčiť. Dievčatá sa postavili oproti sebe vo vzdialenosti

asi 2 metre. Zviazanú gumu si dali okolo členkov. Potom sme nastúpili my. Po jednom sme skákali presne určenými krokmi pomedzi gumu tak, aby sme sa jej nedotkli. Kamarátova sestra bola predskokan a ukazovala nám, ako skákať. Vymýšľali sme rôzne úrovne – guma po lýtka, po kolená, po stehná, okolo pása. To už bolo naozaj náročné.

DO ŠKOLY SME SI NOSILI ŠNÚRKY

Keď mama plietla sveter, často som si uchmatla kúsok vlny. Hrávali sme „preberanie“. Šnúрку sme na konci zviazali, natiahla som si ju medzi obe ruky, medzi prsty a kamarátka si ju prebrala tak, aby vytvorila nejaký obrazec. Potom som šnúрку prebrala ja a tak dookola. Niekedy sa nám všetko poplietlo a kúsok vlny sme rozmotávali aj 20 minút, inokedy sa nám podarilo spraviť krásne obrazce. Aj dnes nájdete rôzne návody na internete.

Cez prestávku sme v škole hrávali hru sochy. Jeden z nás bol otočený chrbtom a počítal do desať. My ostatní sme zatiaľ vytvorili rôzne obrazce – sochy. Úlohou otočeného hráča bolo uhádnuť, o akú sochu ide. Ak sa mu to nedarilo, mohol sochu zapnúť a tá vykonávala pohyby, ktorými pomáhala hádačovi. Ak neuhádol, pokračoval k ďalšej. Ak uhádol, hráč, ktorý bol socha, išiel hádať.

SKÁKANIE PANÁKA ALEBO ŠKÔLKA

My sme túto hru volali škôlka a bola jednou z najobľúbenejších. Bola to skákacia hra, ktorá si vyžadovala len kriedu a kamienok. Kamienok sme hodili na políčko, ktoré bolo treba preskočiť. Zvyšné políčka sme potom preskákali na jednej nohe. Tam, kde mal panák dve políčka vedľa seba, bolo treba skočiť oboma nohami naraz. To isté platilo aj pre hlavu. Tu sme sa však museli aj otočiť a skákať naspäť. Políčko s kamienkom sme opäť preskočili a kamienok zdvihli. Dôležité bolo neskočiť na čiaru, ale presne do políčka. Neskôr sme si hru sťažovali, pridávali rôzne pravidlá či menili tvar panáčka.

DETI BEZ RODIČOV PO DVOCH DEKÁDACH

RADA SPOMÍNAM

Pandémia Covid-19 nekompromisne poukázala na skutočnosť, že všetko môže byť zrazu iné, nepoznané. Chtiac - nechtiac sme si museli priznať vlastnú nemohúcnosť. Teraz už zo všetkých strán počujeme, že história bude uvádzať obdobie pred a po koronavíruse.

Čo si máme teda odnieť z uvedeného obdobia? Čo bolo krásne nezabudnuteľné a hodné uchovania z minulosti? Uvedené myšlienky ma motivovali, aby som po karanténnych - to znamená telefonických rozhovoroch so svojimi blízkymi po uvoľnení zákazov a príkazov po rokoch pozvala svojich dospelých vnukov na návštevu BEZ RODIČOV. Keď boli ešte školáci pravidelne jeden prázdninový týždeň strávil v Nitre, v rodinnom dome pod Zoborom.

Mojim cieľom vtedy bolo, aby sa moje vnúčence lepšie spoznali a uvedomili si rodinné väzby. Motivovala som ich, aby leto využívali tvorivo, správnymi aktivitami. A oni nápadmi len tak sršali. Vytvárali si svoju zástavu, hymnu i noviny. V záhrade si vybudovali priehradu „Psíkovo“ s prítokmi.

Väčšinou sme chodili pešo - do parku, na detské ihrisko, na hrad. Poobede starý ocko čakal výskajúce deti, nechal ich pobehovať po trávniku pod rozprašovačom. „Hadicovanie“ bola prvá fáza večerného sprchovania. Večer pred spaním ešte urobil „Buba“ (dal na hlavu vedro, alebo staré vrece), aby tak poprial deťom dobrú noc.

Na konci pobytu každý dostal peniaze, aby si kúpil hračku, alebo niečo na pamiatku. V Dráčiku (hračkárstve) sa vyberalo, počítalo. Nekompromisne som trvala na tom, že si môžu vybrať iba vec, na ktorú majú peniaze. Bolo zaujímavé, že to bez reptania akceptovali. Z mojej strany bolo zaujímavé sledovať, že si vyberali veci a vecičky, ktoré do istej miery predurčovali ich budúce smerovanie (lekárka, medzinárodné vzťahy, geograf).

Teraz po 20. rokoch sme s manželom šli na Nitriansky hrad. Sami, so svojimi spomienkami turistickým vláčikom - táto možnosť vtedy ešte nebola. V parku a na detskom ihrisku sme kvitovali, že všetko prešlo

omladzujúcou kúrou. Občerstvenie sme si dali v krásne zreštaurovanom Biskupskom hostinci. Pred našimi očami sa objavil malý drevený stánok, kde sme svoj smäd a hlad zaháňali kofolou a DRU tyčinkami. Aj areál Nitrianskeho hradu sa zmenil na nepoznanie, dôstojne reprezentujúc históriu. Domov sme išli na MHD (ako kedysi), s tým rozdielom, že vtedy bolo treba papierové lístočky označiť v označovači. Ten, ktorý bol v uvedený deň najlepší, mohol za odmenu označiť môj lístok. Teraz sme lístky kupovali cez SMS. Cestou po Zobore sme si spomenuli aj na tetu Šupku, manželovu spolužiačku z vysokej školy. Pravidelne sme ju navštívili, lebo mala krásneho kocúra, ktorý ignoroval dvere a chodil výlučne cez okno v obývačke. Nový kocúr tety Šupky je už poslušnejší.

Vrátili sme sa domov. Starý ocko na dvore čaká svojich dospelých vnukov s fľašou vychladeného vína, pozerá na pokosený trávnik, na rozprašovač na konci hadice a...

Dnes mám pocit, akoby sa farebný svet detstva stratil. Súčasný virtuálny svet je síce nádherný, ale chýba v ňom originálna forma zážitku.

Verím, že naše „kovidové“ precitnutie nás upozornilo na to, že náš vnútorný svet by mal byť bohatší, ako ten vonkajší.

ZVYKY ROBIA VŠEDNÉ DNI KRAJŠÍMI

VEL'KONOČNÉ SVIATKY BOLI NAJKRAJŠIE

Dozdržovali sme zvyky a tradície, ktoré boli zachované od našich predkov. Vel'konočné sviatky boli a sú v našej rodine najväčším kresťanským sviatkom, preto sme sa hlavne počas vel'konočného „trojdnia“ pravidelne zúčastňovali svätých omši, či obradov spojených s týmto sviatkom. Keďže v našej dedine, v čase môjho detstva, ešte nebol postavený kostol, na omše sme chodievali pešo do susednej dediny. Vel'kým týždňom, ako sme nazývali ten vel'konočný, sa končí obdobie 40-dňového pôstu, ktorý znamenal hlavne stíšenie sa a prípravu na slávenie nadchádzajúceho obdobia. V kuchyni sa počas obdobia pôstu pripravovali predovšetkým jednoduchšie múčne či zeleninové jedlá.

Vel'ký piatok je dňom, kedy bol Pán Ježiš ukrižovaný a celý tento deň sa u nás doma vždy niesol v smutnej, ponurej atmosfére. V tento deň sa vždy dozdržoval prísny pôst. Všetci, okrem detí a chorých členov rodiny, mali dovolené jesť iba 3-krát za deň, z toho len raz do sýta. Na raňajky sa najčastejšie podával chlieb s maslom. Na obed, ktorý bol zároveň najsýtejším jedlom dňa, sa zvyčajne podávala jušková polievka a halušky s kapustou, alebo tvarohom. Základom večere bol opäť chlieb, maslo, prípadne džem, či med pre tých, ktorí mali chuť na niečo sladké. V tento deň sme sa tradične v našej rodine venovali aj pečeniu koláčov. Zvykom bolo, že sme si na Vel'ký piatok nič nepožičiavali domov, ani sme nikomu nič nepožičali z domu.

Na Bielu sobotu od skorého rána u nás v dome rozvonila domáca šunka a klobása, ktorá spolu s ostatnými dobrotami tvorili súčasť košíka

tradičných veľkonočných pokrmov. Vajíčka sme varili buď v cibulovej šupke, aby sme ich mali zafarbené do hneda, alebo v cvikle, aby boli krásne červené. Niektoré sme uvarili iba v osolenej vriacej vode. Na tvrdo uvarené vajíčka sa po ochladnutí u nás doma tradične zdobili roztopeným farebným alebo včelím voskom. Namalované vajíčko sa nakoniec potieralo vnútornou stranou kože zo slaniny, aby bolo krásne lesklé. Tradičným jedlom v našej domácnosti bola aj hrudka pripravená z rozšľahaných vajíčok a mlieka. Všetky pripravené dobroty sme uložili do ručne vyrobeného malovaného košíka, ktorý sme mali v dvoch veľkostiach - pre dievčatko a pre mamku. Tento košík je naším rodinným klenotom a chodím v ňom posviacať jedlo dodnes. Po naplnení sa košík prikryl doma vyšitým obrúskom. S takto nachystaným košíkom sme poobede išli na stred dediny k soche sv. Jána Nepomuckého na posvätenie veľkonočných jedál. Poobedňajší čas sme využívali na dopekatie koláčov, posledné upratovanie, výzdobu domácnosti, prípravu kytice bahniatok, na ktoré sme vešali vyfúknuté omalované vajíčka. Večer sme sa celá rodina pobrali do kostola.

Veľkonočná nedela sa začínala návštevou kostola. Na obed sa podávali posvätené jedlá - domáca klobása, šunka, slanina, vajíčka, hrudka, doma upečený biely koláč spolu s chrenom a doma pripraveným cviklovým šalátom. Po obede prišli na rad aj upečené koláčiky. Tento deň bol u nás vyhradený na rodinné návštevy.

Veľkonočný pondelok je pre mužov asi ten najočakávanejší deň, pre ženy v našej rodine deň ukrývania sa, kriku a „utrpenia“. Oblievalo sa už od skorého rána a aby ženy zostali po celý rok zdravé, tak výlučne studenou vodou priamo zo studne. Oblievači dostali výslužku v podobe vajíčka, koláča, tí väčší dostali aj farebnú stuhu na korbáč či pohárik na zahriatie. Niekedy posedeli aj dlhšie, porozprávali a ponúkli sa aj doma pripraveným jedlom. Chlapci z dediny chodievali oblievať dievčatá v partiách. Keď sa im podarilo nás nájsť, vytiahli nás na dvor, čo najbližšie k studni, dvaja nás držali a ostatní sa iba vymieňali a podávali si vedrá s vodou. Často sme sa pred nimi snažili ukryť aj na povale, alebo dokonca aj v lese, no čím náročnejšie bolo pre nich nájsť nás a dolapiť, tým viac vedier nám nakoniec dopriali.

NA VIANOCE SME SA VŽDY POUMÝVALI V POTOKU.

Počas celého roka sme mali rôzne tradície. Na Veľkú noc sa všetky deti a rodičia z dediny stretli na lúke a všetky deti sme sa spolu hrali a hľadali

sme v tráve schované vajička. Veľká noc bola veľkou udalosťou pre celú dedinu. Všetci z dediny sme chodili do kostola na svätú omšu. Starý dedo zakázal celej rodine chodiť do kostola, pretože bol grékokatolík a v čase, keď prišli komunisti a odvliekli kňazov do väzenia, tak nám nedovolil chodiť do pravoslávnej cirkvi. Dedo bol hlava rodiny a ani mama a babka sa nemohli zúčastňovať na grékokatolíckych obradoch. My sme boli vtedy ešte len deti a nerozumeli sme týmto nezhodám. Bolo nám to veľmi ľúto a s plačom sme pozerali z okna, ako ostatní idú do kostola svätiť veľkonočné košíky s jedlom. Nakoniec otec deda nepočúvol a išli sme si aj my posvätiť košík s jedlom. Veľmi sme sa z toho tešili. Veď na dedine sme vtedy mali len kostol a krčmu.

Na Vianoce sme sa vždy na štedrý večer poumývali v potoku. K stolu sme si sadli až vtedy, keď sme nakrmili dobytok. Aj zvieratá potrebujú nejaké maškrtky, veď boli Vianoce. Potom sme si sadli za jeden stôl, pomodlili sme sa a na večeru sme mali hríbovú polievku a pirohy, ktoré sme jedli všetci z jednej misky. Tiež sme mali bobalky s makom a medom, ktoré boli zaliate mliekom a roztopeným maslom. V tom čase neboli ešte salónky na stromček, tak sme mali kocky cukru zabalené v pozlátku.

V PRÍRODE NÁJDEM ŠPAJZU AJ LEKÁREŇ

Pri potulkách prírodou vždy uvidím nejakú liečivú rastlinu, bylinu, krík, alebo strom či huby. O niektorých si povieme pár viet, napíšeme si kde rastú, kedy sa zbierajú a aká je vhodná príprava.

MEDVEDÍ CESNAK

Jedna z prvých najlepších predzvestí jari je, keď koncom marca a začiatkom apríla začína rásť medvedí cesnak. Medvedí cesnak rastie najmä vo vlhších lesoch, kde vytvára súvislé zelené koberce. Svoj názov dostal po medvedoch, ktorí sa zobudili po zimnom spánku a prilákala ich cesnaková vôňa. Cesnak im zachutil, aj sa nažrali, doplnili si vitamíny a prečistil si črevá.

Tak, ako medvede, i ľudia objavili liečivé účinky medvedieho cesnaku, ktorý upravuje krvný tlak, posilňuje imunitu, pomáha pri žalúdočných problémoch, kŕčových žilách. Sezóna zberu medvedieho cesnaku trvá len do rozkvitnutia .

Receptov s medvedím cesnakom je veľa. O niektoré sa veľmi rád podelím.

Ten najjednoduchší

Listy z medvedieho cesnaku nadrobno pokrájame a nasypeme na krajec chleba namazaný masťou alebo maslom.

Tvarohová nátierka s medvedím cesnakom

Potrebujeme:

- balíček hrudkového tvarohu,
- dva kusy taveného smotanového syra,
- jednu cibuľu,
- dve kávové lyžičky sladkej papriky,
- soľ - podľa chuti

Postup: listy medvedieho cesnaku umyjeme a nadrobno ho pokrájame. Podobne postupujeme pri nakrájaní cibule. Všetky prísady dáme do misky, dobre premiešame a môžeme natierať na chlieb.

Pesto z medvedieho cesnaku

Potrebujeme:

- listy medvedieho cesnaku
- olivový olej
- soľ

Postup: listy cesnaku dôkladne umyjeme, necháme chvíľu osušiť. Suché ich dáme do mixéra a mixujeme. Po rozmixovaní pridáme olej a soľ. (Olej sa pridáva podľa potreby, aby pesto nebolo príliš husté.) Takto urobené pesto naplníte do dvoj – trojdecových suchých zaváracích pohárov, dobre uzatvorte. V chladničke vydrží niekoľko mesiacov. Pesto môžeme použiť k mäsu, k cestovinám, alebo k rybám.

Obmena: Do pesta môžeme pridať med, pomleté orechy, citrón.

Hovorí sa: „ pred lipou sa pokloň a pred bazou pokľakni“ .

BAZA ČIERNÁ

Baza čierna je rozložitý krík. U nás rastie na okrajoch hájov, lesov, v blízkosti ciest, plotov, na rumoviskách v blízkosti domov. Už z diaľky nás upúta jej kvet svojou bielou až slonovinovou farbou. Baza čierna je liečivý krík a používa sa na desiatky bolestí, ťažkostí a rôznych neduhov. Receptov z bazy je veľa. Ja z bazy čiernej robím sirup a čaj.

Sirup

Potrebujeme

- 30 veľkých bielych kvetov bazy čiernej,
- dva veľké citróny,
- dva kg cukru,
- dva litre vychladenej prevarenej vody

Postup: jemne osprchované kvety zbavíme silnejších častí stopiek, zalejeme prevarenou, chladnou vodou. Pridáme umytý, na kolieska pokrájany citrón a necháme deň odstáť. Precedíme cez jemné sitko alebo látku, pridáme cukor, ktorý miešame, kým sa nerozpustí. Krátko povaríme a plníme do fľaš. Takto pripravený sirup vydrží pri skladovaní v tmavej chladnej miestnosti niekoľko mesiacov.

Čaj

Čaj robíme zo sušených kvetov, ktoré sušíme v tieni, najlepšie na šnúrach na sušenie bielizne.

Postup: usušené kvety otrasieme na obrus, alebo na igelitovú plachtu, zhrnieme a dáme do papierového vrečka, prípadne do skleneného zaváracieho pohára. Uložíme na tmavé, ale suché miesto. Čaj môžeme zmiešať aj s lipovým kvetom.

Obmena: Z hrubých rovných konárov rezbári vyrábajú fujary, píšťalky, ale to je už o inom.

LIPA

Lipa je na Slovensku najčastejším z vyskytujúcich sa listnatých stromov. Rastie jednotlivo v listnatých lesoch na okrajoch hájov. Väčšinou sa vysádza ako okrasný strom, pri významných lokalitách, cintorínoch, kostoloch, pamätníkoch, ľudských obydlíach, ale aj krčmách. Je to strom s mohutnou uzatvorenou korunou. Lipa môže dorásť do výšky až 45 metrov, dožíva sa aj niekoľko storočí. Najcennejšou časťou lipy sú jej omamne voňajúce kvety, ktorých účinky blahodarne pôsobia na ľudský organizmus. Lipa kvitne od júna do júla. Jej kvety obsahujú veľa pelu a výrazne svojou vôňou priťahujú včely. Z jedného stromu dokážu vyrobiť až desať litrov medu.

Zber a sušenie kvetov

Lipové kvety sa trhajú hneď začiatkom kvitnutia až kým sa netvorí plody. Natrhane kvety je ideálne sušiť v tieni. Usušené kvety je potrebné uskladniť v sklenenom pohári na suchom mieste.

Lipový čaj

Zlatistý lipový čaj s príjemnou vôňou poteší aj príjemnou chuťou. Lipový čaj je močopudný, čo je výborne pri prechladnutí, pri chrípke znižuje teplotu, rozpúšťa hlieny a pôsobí protizápalovo.

Lipové drevo

Drevo z lipy využívajú najmä rezbári. Robia z neho sochy, sošky, črpkáky, varechy a hračky pre deti, ako aj množstvo iných užitočných vecí.

HUBY A HRÍBY

Na začiatok niečo pekné o hubách a hríboch. Huby patria k najchutnejším plodom prírody, zbierať by sa mali len nepoškodené, celé, aby ich bolo možné presne identifikovať. I najmenšia pochybnosť môže mať nepríjemné, ba dokonca aj tragické následky. Preto odporúčam zbierať len také huby, hríby, ktoré dobre poznáte. Vyhodte každú, ktorú neviete bezpečne určiť. Podľa množstva a kvality sa rozhodnite, ktoré skonzumujete hneď a ktoré budete konzervovať nakladaním, mrazením alebo sušením. Takto upravené huby sú vždy po ruke a zmenia inak nenápadné obyčajné jedlo na labužnícku pochúťku. Huby rastú všade – na lúkach, v kríkoch, v lesoch, ale aj na stromoch. Hubová sezóna trvá od marca do decembra. Huby sušíme, mrazíme a nakladáme.

Sušenie húb a hríbov je najjednoduchší a najčastejší spôsob.

Konzervovanie sušením

Hríby dobre očistíme a nakrájame na 2 – 3 mm plátky, ktoré poukladáme na sito. Najkvalitnejšie sušené hríby získame z dubákov, suchohríbov, kozákov a modrákov. Z húb suším len „Michalky-Václavky“. Správne usušené huby sú vtedy, keď sa pri ohnutí zlomia. Usušené hríby dáme do 4 litrových sklenených pohárov, ktoré uzavrieme plastovým viečkom a dáme na tmavé suché miesto.

Mrazenie

Osolenú vodu prevaríme, do horúcej vody dáme huby, ktoré 3 – 4 minúty povaríme. Dáme na sitko, prepláchneme studenou vodou a necháme odkvapkať. Po odcedení vody huby dáme do téglikov a zmrazíme. V mrazničke nám vydržia až 5 mesiacov.

Nakladané huby

Nakrájané huby opláchneme, dáme do väčšieho hrnca, posolíme, podlejeme trochou vody. Huby dusíme za stáleho miešania, aby nám neprihoreli. Vodu odparíme, huby, natlačíme do pohárov. Zalejeme horúcim nálevom, ktorý si pripravíme zo „Zelka“ (podľa návodu na obale) a potom už iba zatvoríme.

NAMIESTO ZÁVERU

Neboj sa starká, zvládneme to, je nádherný projekt. Budem spoločne so synom dopĺňať informácie aj naďalej, aby mal Matúško krásnu pamiatku na svoju babku a jej život. Určite to dám spracovať aj formou knižky a bude to náš generačný klenot. Ja sa s maminou rozprávam pravidelne, mnohokrát sa bavíme o kadečom a ona mi rozpráva, ako to bolo kedysi, ako jej zomrela mamina, ako babka popíjala a ako sa učila vyšívať. Akurát, že mi to nenapadlo písať, alebo si zapnúť nahrávanie, čím by nám ostala krásna spomienka, aj keď tu už mamina nebude.

Čo je zaujímavé, zistila som a našla som aj maturitné vysvedčenie, že aj moja mamina maturovala z CHÉMIE!!!! Ja som o tom celý život nevedela. Ja, čo som z chémie maturovala, vyštudovala som ju a učím chémiu na základnej škole!!! Mamina mi to nejako stále tajila a stále zahovorila, že si nepamätá z čoho maturovala. A bola to úplná náhoda, ako som k tomu vysvedčeniu prišla. Blahorečím Fénixu za tento projekt a zvlášť osobe, ktorá tento projekt vymyslela.

Velké ĎAKUJEM. Človeka to posúva.

PS: Ak sme spríjmnili našim projektom čo len jednu minútu našim starým rodičom, stál za to. Ďakujeme všetkým, ktorí sa boli ochotní podeliť s nami o svoje súkromie.

PRVÍ ABSOLVENTI VŠP PEDAGOGICKÉHO SMERU PRI GYMNAZIU
1 9 GALANTE, 5 1

NOVÍ BUDOVRTELIA SOCIALIZMU.

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA

Séria II

DIPLOM

* 001375

Marta

narodeny(á) dňa

19

ukončila štúdium štátnou záverečnou skúškou na *Pedagogickej fakulte v Bae. Byčkovci*
a nadobúda podľa zákona číslo 19/1966 Zb. o vysokých školách vysokoškolskú kvalifikáciu v odbore
učiteľstva pre školy I. cyklu - aprobácia:
matematika - občianska výchova

v *Bae. Byčkovci* dňa *25. mája 1979*

Hatery
dekan

č. *60/79*

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
 Zvláštní ustanovení č. 13
 V BRNĚ 2. srpna 1968

Meno: Čadeš Míst: Prostějovsko
 Třída: První třída Číslo třídového spisu: 19 Datum: 19. 10. 1978

VYSVEDČENIE

Meno a priezvisko: Marša
 Dátum narodenia: 26. 10. 1951 rok: september rok: 1951
 Miesto: Čadeš Mesto: Prostějov
 Identifikácia: služobník Štátna príslušnosť: československá

Opisovacia	I. trieda	II. trieda
Prispôbiť na vzdelávacieho pracovníka		
Štandardný jazyk		
Pracovný jazyk		
Čižeľský jazyk		
Matka jazyk		
Matka jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej		
Vlastný jazyk		
Taliansky jazyk		
Španielsky jazyk		
Ruský jazyk		
Maďarský jazyk		
Polský jazyk		
Český jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej		

Na L-1 1400

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
 Zvláštní ustanovení č. 13
 V BRNĚ 2. srpna 1968

Meno: Čadeš Míst: Prostějovsko
 Třída: První třída Číslo třídového spisu: 19 Datum: 19. 10. 1978

Vysvedčenie

Meno a priezvisko: Čadeš
 Dátum narodenia: 26. 10. 1951 rok: september rok: 1951
 Miesto: Čadeš Mesto: Prostějov
 Identifikácia: služobník Štátna príslušnosť: československá

Opisovacia	I. trieda	II. trieda
Prispôbiť na vzdelávacieho pracovníka		
Štandardný jazyk a literatúra	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Ruský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Maďarský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Čižeľský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Matka jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Matka jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Vlastný jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Taliansky jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Španielsky jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Ruský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Maďarský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Polský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Český jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
 Zvláštní ustanovení č. 13
 V BRNĚ 2. srpna 1968

Meno: Gemmalina Čadeš
 Třída: První třída Číslo třídového spisu: 12 Datum: 20. 9. 1978
 Miesto: Prostějovsko Mesto: Prostějov

Vysvedčenie

Meno a priezvisko: Čadeš
 Dátum narodenia: 20. 9. 1951 rok: september rok: 1951
 Miesto: Čadeš Mesto: Prostějov
 Identifikácia: služobník Štátna príslušnosť: československá

Opisovacia	I. trieda	II. trieda
Prispôbiť na vzdelávacieho pracovníka		
Štandardný jazyk a literatúra	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Ruský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Maďarský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Čižeľský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Matka jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Matka jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Vlastný jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Taliansky jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Španielsky jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Ruský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Maďarský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Polský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Český jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
 Zvláštní ustanovení č. 13
 V BRNĚ 2. srpna 1968

Meno: Čadeš Míst: Prostějovsko
 Třída: První třída Číslo třídového spisu: 12 Datum: 20. 9. 1978
 Miesto: Čadeš Mesto: Prostějov

VYSVEDČENIE

Meno a priezvisko: Čadeš
 Dátum narodenia: 20. 9. 1951 rok: september rok: 1951
 Miesto: Čadeš Mesto: Prostějov
 Identifikácia: služobník Štátna príslušnosť: československá

Opisovacia	I. trieda	II. trieda
Prispôbiť na vzdelávacieho pracovníka		
Štandardný jazyk a literatúra	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Ruský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Maďarský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Čižeľský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Matka jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Matka jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Vlastný jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Taliansky jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Španielsky jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Ruský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Maďarský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Polský jazyk	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>
Český jazyk - Právnostná - Číslo v prvej a poslednej	<u>vyhovujúco</u>	<u>vyhovujúco</u>

II. ročník

Výsledky klasifikace

Správanie	Meno spolužiaka	Základ	
		1	2
Odborný výcvik		1	1
Slou. jaz. a lit.		2	2
Obč. náuky		3	3
Matematika		3	3
Chémia		4	4
Teo. výchova		4	4
Technológia		4	4
Étol. a etik.		4	4
Ek. a org.		3	3
Priemer za obdobie (z teor. predmetov)			
Počet zameškaných hodín		27	28
z nich nespravdivosť		-	-
Podpis uča (mačky) alebo ich zástupca	I. podpis		
	II. podpis		

II. ročník - V

Meno uča

Učňovská knižka

podpis uča

29-68-2 Kóňiar a Gideci

učebný odbor

Školský rok 19 70-71 I D₂ ročník 20. triedy

Školský rok 19 71-72 II D₂ ročník 20. triedy

Školský rok 19 72-73 III D₂ ročník 20. triedy

FOTOGRAFIE Z PROJEKTU NEBOJ SA STARKÁ A STARKÝ, ZVLÁDNEME TO!

Neboj sa starká a starký, zvládneme to! Medzigeneračné učenie

Vydavateľ: Detská organizácia FÉNIX, o. z., Račianska 72, 831 03 Bratislava

fenix@do-fenix.sk www.do-fenix.sk

Autori: Mgr. Eva Pintérová, Ing. Terézia Nikodemová

Tento projekt bol podporený z dotácie
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR

„Programy pre mládež 2014 – 2020“,

ktorú administruje IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže.

ISBN: 978-80-89239-69-6

